

Motivations of the Community in the Conservation of Cultural Heritage in Rural Areas: The Case of Cemil Village (Cappadocia)

Kırsal Alanlarda Kültürel Mirasın Korunmasında Toplumsal Motivasyonlar: Cemil Köyü (Kapadokya) Örneği

Damla YEŞİLBAĞ¹

¹Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, Türkiye

Z. Ezgi HALILOĞLU
KAHRAMAN^{1,2}

¹Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, Türkiye

²Geneva Graduate Institute, Global Migration Centre, Geneva, Switzerland

This research is derived from the doctoral dissertation conducted by the first author under the co-supervision of the second author in the PhD Program in City and Regional Planning at the Graduate School of Çankaya University.

Received / Geliş Tarihi 12.06.2025

Revision Requested /
Revizyon Talebi 11.07.2025

Last Revision / Son
Revizyon 20.07.2025

Accepted / Kabul Tarihi 23.07.2025

Publication Date / Yayın
Tarihi 16.09.2025

Corresponding author / Sorumlu Yazar:
Damla YEŞİLBAĞ

E-mail: damlayesilbag@cankaya.edu.tr

Cite this article: Yeşilbağ, D., & Haliloğlu Kahraman, Z. E. (2025). Motivations of the Community in the Conservation of Cultural Heritage in Rural Areas: The Case of Cemil Village (Cappadocia). *PLANARCH – Design and Planning Research*, 9(2), 370-388. DOI: 10.54864/planarch.1718588

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ABSTRACT

Cultural heritage conservation has evolved over time from being a technical practice based on structural integrity of heritage, to a socio-cultural one emphasizing community-assigned meanings and values. However, Turkey's legal/institutional framework provides limited support for the application of these human-based approaches and community involvement in conservation processes. Given these constraints, it becomes crucial to examine whether communities, in the absence of institutional or legal frameworks, tend to conserve their cultural heritage based on their own sensitivities, needs, and dynamics. This study aims to determine the current state of traditional buildings and the motivations driving the community to protect their heritage in Cemil Village (Ürgüp, Nevşehir), where basic conservation interventions have not yet been implemented. Additionally, it seeks to understand how and by whom these structures are being conserved. The findings of the study, based on spatial analyses and in-depth interviews, reveal that the continuity of these structures has largely been ensured through local preservation practices shaped by the individual efforts of their users. In-depth interviews with the key actors revealed that the community's primary motivations for conservation include preserving the historical and cultural values associated with symbols of their past, maintaining healthy living conditions and aesthetic values provided by the natural and built environment, ensuring spaces for agricultural activities, and fostering social bonds within the community. These findings are expected to contribute to the development of community-based approaches to cultural heritage conservation and lay the groundwork for future studies examining the role of communities in conservation processes.

Keywords: Conservation of cultural heritage, community-based conservation, rural heritage, Cappadocia, Cemil Village.

ÖZ

Kültürel mirasın korunması disiplini zaman içinde mirasın fiziksel bütünlüğünü temel alan teknik bir uygulama alanı olmaktan çıkarak, bireylerin ve toplumların atadığı anlam ve değerlere odaklanan sosyo-kültürel bir pratiğe evrilmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan yeni eleştirel yaklaşımlar, mirasın olduğu kadar toplumun miras ile ilişkilerinin de korunmasına yönelik yeni bakış açıları sunmaktadır. Ancak Türkiye'deki yasal ve kurumsal çerçeve kapsamında, insan merkezli bu yaklaşımların uygulanması ve toplumun koruma süreçlerine dahil edilmesi çoğu zaman kısıtlı kalmaktadır. Bu kısıt altında toplumun kendi hassasiyetleri, ihtiyaçları ve dinamikleri sayesinde, kurumsal ya da yasal bir çerçeve olmaksızın içinde yaşadığı kültürel miras alanlarını korumaya yönelik bir eğilim gösterip göstermediğinin araştırılması önem kazanmaktadır. Bu çerçevede bu çalışma, temel koruma müdahalelerinin henüz gerçekleşmediği kırsal bir yerleşim olan, Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde bulunan Cemil Köyünde, geleneksel yapıların mevcut durumunu tespit etmeyi ve toplumun mirası korumasını sağlayan temel motivasyonlarını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın mekânsal analizler ve derinlemesine mülakatlara dayanan bulguları, bu yapıların nasıl, kim tarafından ve hangi motivasyonlarla korunduğu sorularına cevap vermiştir. Yapıların büyük ölçüde kullanıcıların bireysel çabalarıyla şekillenen yerel koruma pratikleri ile varlıklarını günümüze kadar devam ettirdiği görülmüştür. Toplumun mirası korumasına ilişkin temel motivasyonların geçmişlerine ait tarihi ve kültürel sembollerin, köyün doğal çevresinin, geleneksel yapıların yapısal niteliklerinin, temel ekonomik geçim kaynağı olarak tarımsal aktivite mekanlarının ve toplumsal bağların sürekliliğinin korunmasıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguların kültürel mirasın korunmasına yönelik insan/toplum odaklı yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunacağı ve kültürel mirasın korunmasında toplulukların oynadığı rolü inceleyen çalışmalar için temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel mirasın korunması, toplum odaklı koruma, kırsal miras, Kapadokya, Cemil Köyü

Giriş

Kültürel mirasın korunması disiplini, bilimin gelişiminde ortaya çıkan yeni dönüm noktalarına paralel olarak, farklı düşünsel, sanatsal ve bilimsel akımların etkisinde gelişmiştir (Stanley Price, 1996). Bu süreç içerisinde disiplin en temel değişimini, mirasın fiziksel bütünlüğüne odaklanan teknik bir uygulama alanı olmanın ötesine geçerek, insanı merkezine alan sosyo-kültürel bir pratik haline almasıyla yaşamıştır (Smith, 2006). Bu değişim, 1990'ların sonlarında gelişmeye başlayan ve 2000'lerden itibaren hız kazanan, koruma kuramını kimlik, temsil ve otorite ekseninde sorgulayan yaklaşımların etkisiyle şekillenmiştir. Yeni yaklaşımların ele alışıyla "insan", miras alanlarının varlığının en temel bileşenidir. Miras ile ilişkili toplumlar, yaşamlarını bu miras alanlarında kurmuş, anılar üretmiş, yere anlam ve değer katmış ve aidiyet oluşturarak kimliğinin bir parçası haline getirmişlerdir (Poulios, 2011; Wijesuriya, 2005). Bu kapsamda miras alanları, insanların yaşam alanları olarak görülmektedir ve sosyal bileşenleriyle birlikte korunmaları gerektiği ortaya koyulmuştur.

Kuramsal ölçekte yaşanan bu gelişmelerin miras unsurlarının korunmasına katkı sağlayabilmesi için uygulamada kendine yer bulması gerekmektedir. Bu noktada teorik yaklaşımların, koruma pratiklerini yönlendiren yönetsel altyapılar, uygulama araçları ve kurumsal oluşumlarla bütünleşmesi önem kazanmaktadır. İnsanı mirasa yönelik bir tehdit olarak gören yasakçı süreç ve araçlarıyla geleneksel koruma yaklaşımlarının; toplumu miras alanlarını kullanan, sahiplenilen ve koruma kararlarının yereldeki uygulayıcısı olarak merkeze alan yeni bir çerçeveye ihtiyacı vardır. Topluma odaklanan çalışmaların yürütülmesi, etkin koruma süreçlerinin tanımlanması, uygulamaya yönelik temel prensip ve ilkelerin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye'de miras alanlarının korunmasında etkin olan yasal çerçeve, insan odaklı yeni kuramsal yaklaşımlara özgü uygulama araçlarının ve yöntemlerin gelişmesine sınırlı ölçüde izin vermektedir (Bilgin Altınöz, 2023; Kamacı, 2014). Bu sebeple, kültürel miras alanlarıyla ilişkili toplumların değerlerin belirlenmesi, karar alma ve/veya uygulama aşamalarına katılımı kısıtlı kalmaktadır. Özellikle miras ile organik ilişkilerini sürdüren toplumların incelenmesi, gündelik yaşam pratikleri içerisinde kültürel mirasa yönelik tutumlarının belirlenmesi ve sahip oldukları geleneksel bilgi ve bakım uygulamaları doğrultusunda koruma pratiklerinin değerlendirilmesi, korumaya ilişkin etkin müdahalelerin planlanması ve yerel ölçekte benimsenmesi açısından önemli kaynaklar sağlayacaktır.

Bu çerçevede bu araştırma, koruma müdahaleleri olmaksızın geleneksel dokusunu günümüze dek korumuş olan kırsal yerleşimlerin incelenmesine odaklanmıştır. Araştırmada koruma amaçlı imar planı, kapsamlı restorasyon ve/veya sokak sağlıklaştırma projeleri gibi temel bir koruma müdahalesinin uygulanmadığı kültürel miras alanlarında miras unsurlarının mevcut durumlarının belirlenmesi ve toplumun mirası koruma davranışlarının altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde yer alan Cemil Köyünde yürütülmüş olan alan çalışmasıyla öncelikle geleneksel dokuyu oluşturan yapıların mevcut durumları değerlendirilerek, korunmuşluklarına dair tespitlere ulaşılmıştır. Ardından köyün önemli aktörleriyle yapılan derinlemesine mülakatlarla toplumun geleneksel yapıları korumaya yönelik temel motivasyonları araştırılmıştır. Araştırma mevcut koruma literatürünün odaklandığı katılımcı süreçlerin incelenmesinin ötesinde, koruma kararlarının yokluğunda toplumun mirasa nasıl ve hangi güdülerle yaklaştığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bulguların kültürel mirasın korunmasına yönelik toplum-miras

ilişkilerini odağına alan, ileride yapılacak çalışmalar için zemin oluşturulması beklenmektedir.

Dört ana başlıktan oluşan makalenin ilk iki bölümünde, kültürel mirasın korunması alanında yaşanan paradigma değişimi kapsamında toplum-miras ilişkisinin önemi aktarılmış, Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına yönelik yasal çerçeve değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemsel çerçevesi sunulurken, sonraki bölümde köyün geleneksel dokusuna ve geleneksel yapılarına ilişkin gerçekleştirilen mevcut durum analizlerine ve derinlemesine mülakatlar yoluyla ortaya çıkarılan koruma motivasyonlarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde, alan çalışması bulguları ilgili yazınla ilişkili olarak değerlendirilerek, gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Koruma Kuramında Miras ve Toplum: Değişen Tanımlar, Taraflar ve Yöntemler

Koruma düşüncesi insanlık tarihi kadar eskidir. İlk toplumların içsel sorumluluk ve motivasyonlar ile yapıların varlıklarını sürdürmek amacıyla gerçekleştirdiği ilk uygulamalardan başlayarak, modern toplumların tarihi çevre bilinci ve algısının oluşmasıyla gelişimini sürdürmüş, 19. yüzyıl sonlarında uluslararası uzlaşma zeminine sahip bir disiplin haline almıştır (Jokilehto, 1999). Modernitenin ve ulus-devletlerin doğuşu, Fransız ve Endüstri Devrimlerinin kentlerde yarattığı dönüşüm ve 20. yüzyılda gerçekleşen iki dünya savaşının neden olduğu yıkım, bu yolculuğun önemli dönüm noktalarıdır. Bu süreçte, ulusların politik kimliklerinin veya tarih, sanat ve bilim akımlarının simgesi haline gelmiş anıtsal yapıların korunması temel bir mesele haline gelmiştir (Bilgin Altınöz, 2012a). 20. yüzyıldan bu yana koruma disiplini, Avrupa'dan başlayarak dünyanın farklı bölgelerine yayılmış olan entelektüel gelişmeler ve değişen düşünce akımları etkisinde gelişmeye devam etmiştir (Stanley Price, 1996).

Koruma disiplini yaklaşık iki yüzyıllık bu gelişim yolculuğunda, mirasın tanımlanması ve korunmasında nesne odaklı yaklaşımlardan, toplumu ve insanı odağına alarak mirası kültürel bir süreç olarak değerlendiren yaklaşımlara doğru önemli bir paradigma değişimi yaşamıştır (Poulios, 2014). Disiplinin temellerinin atıldığı ilk dönemlerde endüstri devrimi sonrasında kentleşme, savaşlar ve politik dengesizlikler, modernitenin yükselişi ve ulus-devletlerin ortaya çıkışının hazırladığı zemin, kimlik inşasında önemli bir rol oynayan anıtsal ve tarihi yapıların mimari ve estetik değerlerinin korunmasına odaklanılmasını sağlamıştır (Smith, 2006). Koruma sürecinde çoğunlukla devlet tarafından görevlendirilmiş koruma uzmanları, sahip oldukları bilimsel bilgi birikimiyle en temel aktör haline almıştır. Geleneksel koruma yaklaşımında mirasın politik kimliklere odaklanarak tanımlanması farklı kültür ve grupların temsil edilememesine yol açmış, koruma uygulamalarında devlet otoriteleri ve uzmanların söz sahibi olması, toplumun süreçten dışlanmasına neden olmuştur. Ayrıca, mirasın ekonomik bir kaynak olarak metalaşması ve "miras endüstrisi"nin oluşması da tartışmalara yol açmıştır (Smith ve Waterton, 2012). Tüm bu sonuçlar ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki küresel gelişmeler ışığında geleneksel koruma yaklaşımı, 1980'li yıllardan itibaren eleştirilere konu olmuştur (Lowenthal, 1985; Harvey, 2001; Smith, 2006). Bu eleştiriler özellikle 1990'ların sonundan itibaren toplum katılımı üzerine yoğunlaşmıştır. Korumanın yalnızca uzmanların kontrolünde şekillenen nesnel ve bilimsel bir çalışma alanı olmasına yönelik sorgulamaları ile kuramda "eleştirel miras" literatürünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Laura Jane Smith'in ortaya koyduğu "Resmi Miras Söylemi" (*Authorized Heritage Discourse*), geleneksel miras yaklaşımlarına yönelik eleştirilerin önemli bir

dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Smith, 2006). Smith, uygulamaları şekillendiren resmi ve egemen bir miras söyleminin var olduğunu, bu söylemin geleneksel yaklaşımı temel aldığını, mirasın uzmanların otoritesinde ve fiziksel nitelikleriyle tanımlandığını, buna karşın toplumların değerlerinin bu söylemde yeterince temsil edilmediğini ifade etmektedir.

Smith'in açtığı bu yol, 2010'ların başında Eleştirel Miras Çalışmaları Derneği'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Dernek, 2012 yılında yayınladığı manifestosunda, mirasın yalnızca fiziksel nesnelerden ibaret olmadığını, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve politik süreçlerle şekillenen dinamik bir olgu olduğunu vurgulamıştır. Manifesto, miras çalışmalarının disiplinler arası yaklaşımlar ışığında ele alınması gerektiğini ve topluluk katılımının yanı sıra mirasın gündelik hayatla ilişkisini merkeze alan yeni yöntemlerin geliştirilmesinin önemini ortaya koymuştur (Association of Critical Heritage Studies, 2012). Eleştirel miras literatürü, insan hakları ve demokratikleşme çerçevesinde yapılan tartışmalar (Aykaç, 2024; Muñoz-Viñas, 2002; Smith ve Waterton, 2009), miras değerlerinin belirlenmesinde "içkin değerler-*intrinsic values*" kadar taşıdığı anlamlar ve toplum tarafından "atanan değerler-*attributed values*" çerçevesinde değerlendirilen yaklaşımlar (Avrami vd., 2000; de la Torre, 2002; Mason, 2002), anlatıları temel alan teorik açılımlar (Walter, 2014), mirası sürekli yeniden üretilen bir kültürel pratik olarak gören (Harrison, 2013) ve özgün toplumların koruma pratiklerine odaklanan yaklaşımlar (Poulios, 2014) gibi farklı perspektifler odağında gelişmeye devam etmektedir.

Eleştirel miras çalışmalarına paralel olarak, koruma kuramı ve uygulamaları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi önemli kurumların uluslararası ölçekte düzenledikleri ve her dönemde yeni bir kavrama odaklandıkları toplantılar, sözleşmeler, tüzükler ve belgeler çerçevesinde de gelişimini devam ettirmiştir (Bilgin Altınöz, 2012b). Bu belgeler, korumanın sürekli gelişen kapsamını ve yenilikçi yaklaşımlarını, değişen miras tanımlarını ve insanın/toplumun koruma süreçlerine dahil edilmesi sürecini izleyebilme imkânı sunmaktadır. Bu sayede, 1950'lerin kültürel mirasın insanlığa ait olması vurgusundan başlayarak, günümüzde mirasın somut ve somut olmayan unsurlarının korunması için miras alanlarında yaşayan toplulukların da korunması gerektiğine varan bir çerçeveye ulaştığı görülebilmektedir.

2017 yılında ICOMOS'un yayınladığı Delhi Bildirgesi, mirası tüm insanlara ait bir hak ve sorumluluk olarak tanımlayarak, "insanlığın mirasının, insan için, insan tarafından korunması" gerektiğini esas almıştır (ICOMOS, 2017a). Bu kapsamda güncel literatürde gelişmekte olan Yaşayan Miras Yaklaşımı-*Living Heritage Approach*, koruma kuramının insan/toplum odağında ürettiği önemli bir çalışma alanıdır. 2010 yılından bu yana tartışılmakta olan kavram, 2015 yılında ICCROM tarafından oluşturulan "Yaşayan Miras Programı"nın da etkisiyle gelişmiş, korumada toplum-miras ilişkisinin ele alınışını derinleştirmiştir. Toplum, miras ile ilişkilerinin devamlılığını esas alan bu yaklaşım ile hiç olmadığı kadar koruma pratiğinin merkezindedir. Yaşayan miras alanları, "çekirdek toplum"ların-*core community* varlığı üzerinden tanımlanmıştır. Çekirdek toplumlar, miras alanlarını üretmiş, zaman içerisinde özgün işlevini sürdürerek bugüne kadar ulaştırmış ve miras ile özgün bağını koruyan toplumlar olarak tanımlanmaktadır (Poulios, 2011; Wijesuriya, 2005). Çekirdek toplumunun bireyleri kimliklerini bu "yer" üzerinden tanımlamaktadır ve mirasa karşı güçlü bir sahiplenme ve koruma duygusuna sahiptir. Bu kapsamda miras alanları, çekirdek toplumların varlığıyla özgün işlevlerini sürdürmekte ve devamlı olarak değişen şartlara uyum sağlamaktadır. Yaşayan miras yaklaşımında, koruma sürecinin toplum tarafından yürütülmesi,

koruma uzmanının ise sahip olduğu bilgi ve deneyim çerçevesinde topluma rehberlik etmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu çerçevede mirasın varlığını sürdürmesinde toplumun miras ile kurduğu bu geleneksel ilişkinin de korunması gerekmektedir. Bu şekilde koruma pratiği aşağıdan yukarıya işleyen bir süreç halini almıştır.

İnsan odaklı koruma yaklaşımları, günümüzde bu kuramsal zeminler üzerinden çeşitli yöntemlerle pratiğe geçmektedir. Değer odaklı çalışmalar, toplulukların mirasa atfettiği değerleri tanımlamayı ve bu değerleri karar süreçlerine dâhil etmeyi hedeflemektedir. Örneğin ABD'de bulunan Chaco Culture National Historical Park için yürütülen planlama süreçlerinde yerli halk, uzmanlar, yöneticiler, ziyaretçiler gibi paydaşların farklı değerleri belirlenmiş ve bu değerler karar alma süreçlerine entegre edilmiştir (de la Torre vd., 2005, ss. 60-112). İngiltere'de Castleford Heritage Trust tarafından yürütülen projede, işçi sınıfına ait bellek ve değerler atölyeler, hikâye anlatımı etkinlikleri ve anı belgeleme çalışmalarıyla görünür kılınmıştır (Smith, 2006, ss. 265-272). Belçika'da bulunan Ename Köyünde yürütülmüş çalışmalarda, yerel halkın anlatıları dijital uygulamalarla ziyaretçilere sunulmuştur (Pletinckx vd., 2003). Cape Town'daki District Six Museum ise yerinden edilen toplumun sözlü anlatıları ve hafıza haritalarından elde edilen bilgiler üzerine kurulmuş, müze doğrudan bu anlatıların taşıyıcısı olarak kurgulanmıştır (Harrison, 2013, ss. 169-172). Marsilya'nın kuzeyinde bulunan tarihi mahalledeki "miras toplumunun" aktardığı hikâyeler, çeşitli yürüyüş rotalarının oluşturulması ile koruma pratiğinin bir parçası haline getirilmiştir (Colomer, 2021, s. 860). Benzer şekilde, yaşayan miras yaklaşımıyla ele alınan örneklerde etnografik yöntemlerden yararlanıldığı ve bu bilgiler ışığında koruma pratiklerinin şekillendirildiği görülmektedir. Meteora'daki manastırlarda yaşayan rahip ve rahibelerin bilgi, deneyim ve mekânsal kullanımları doğrultusunda koruma ve restorasyon kararlarının belirlenmesi (Poulios, 2014, s. 63) ve Avustralya'nın Riversleigh bölgesinde yerli Waanyi kadınlarının balık tutma pratiklerinin koruma stratejilerine dahil edilmesi (Smith, 2006, ss. 45-48) örnek olarak verilebilir. Ayrıca, karar alma süreçlerinde toplulukların doğrudan söz sahibi olduğu yönetim odaklı çalışmalar da insan odaklı koruma yaklaşımları kapsamında değerlendirilebilir. Örneğin Avustralya'daki Uluru-Kata Tjuta Ulusal Parkı'nda, yerli Anangu halkının hükümet yetkilileriyle eşit temsil hakkıyla yer aldığı ortak yönetim kurulu sayesinde geleneksel bilgi sistemlerinin doğrudan koruma kararlarına yön verdiği görülmektedir (Harrison, 2013, ss. 218-220).

Özetle günümüzde miras, uzmanların görüşü ile tanımlanan nesneler olmanın ötesinde, anlam üretme ve bir iletişim eylemi olarak şekillenen kültürel bir süreç ve bir deneyim olarak ele alınmaktadır (Harrison, 2013). Bu kapsamda koruma disiplini, toplumları ve toplumun miras ile kurduğu ilişkiyi anlamayı amaçlayan antropolojik ve etnografik yaklaşımlar ile gelişmektedir (Smith, 2006). Resmi miras söylemi, bu kapsamda geliyor olmasına karşın günümüz uygulamaları hala geleneksel miras yaklaşımını temel almakta ve bu yaklaşımın kuramsal altyapısı, araçları ve kurumsal yapısı değişime cevap vermekte geri kalmaktadır (Muñoz-Viñas, 2002; Orbaşlı, 2013; Walter, 2014). Nigel Walter (2014) günümüzde kullanılan araçları ve yöntemlerin düşünsel temelini 19.yüzyılın sonlarında gelişmeye başlayan modernist yaklaşımda kaldığını ve bu durumun koruma disiplinin yetersiz kuramsallaşmasına sebep olduğunu aktarmaktadır. Bu noktada toplum odaklı çalışmaların yürütülmesi, gelişmekte olan koruma literatürünün uygulamada ve resmi miras söyleminde yer bulması açısından önemlidir.

Türkiye’de Resmi Miras Söylemi: Koruma Mevzuatında Toplumun Ele Alınışı

Koruma kuramında uluslararası düzlemde yaşanan tüm gelişmeler ülkelerin, toplumun kendisinin ve miras ile kurduğu ilişkilerin koruma sürecine dahil edilmesine yön verecek yasalarında ve yönetsel süreçlerinde yer bulduğu sürece anlamlıdır (Kamacı, 2014). Koruma alanında Türkiye’deki mevzuatın kuramsal gelişmeler çerçevesinde izlediği yolu anlamak ve topluma yönelik ele alışı ortaya koymak, bu mevzuatın çağdaş koruma yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmesi ve gerekliliklerin ortaya koyulması açısından önemlidir. Bu bölüm, önceki bölümde ele alınmış olan eleştirel miras çalışmalarına paralel olarak, Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına ilişkin mevzuatın, nasıl bir “resmi miras söylemi” ürettiğini, miras tanımı, koruma yöntemleri ve süreçleri bağlamında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına ilişkin yasal düzenlemelerin gelişimi, 19. yüzyıl ortalarında Anadolu’da yürütülmeye başlanan arkeolojik kazılar ve bu kazılarda bulunan eski eserlerle ilişkilendirilmektedir (Özdoğan, 1998). İlk yasal düzenleme olan Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Cumhuriyet’in kuruluşu sonrasında oluşan yasal düzenlemeler, batıdaki gelişmeler paralelinde anıtların korunmasını esas alan bir koruma yaklaşımına sahiptir (Eres, 2016). 1973 tarihli 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, uluslararası ölçekte yaşanan gelişmelerle insan ve toplumun miras tanımları içinde yer almaya başladığı bir dönemde yürürlüğe girmiş olmasına karşın, yalnızca anıtların ve eski eserlerin korunmasına odaklanmıştır. Yine de bu yasanın yürürlüğe girmesinin öncesinde gerçekleşen önemli kurumsal yenilikler ve gelişmeler¹, temel olarak dönemin uluslararası koruma kuramından etkilendiğini göstermiştir.

Paradigma değişiminin belirgin etkileri ancak 1983 tarihli 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda görülmüştür. Bu kanun, mevcut yasanın anıt/yapı ölçeğindeki kapsamını genişleterek, yapıların içerisinde bulundukları dokuyu, sosyo-kültürel çevreyi ve kültürel miras değerlerini de içermiştir. Kanun, geçirdiği çok sayıda düzenleme ve revizyon ile günümüzde hala yürürlükte (Bilgin Altınöz, 2023; Semiz, 2023). Bu düzenlemelerden biri olan, 2004 tarihli 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, yasa da uluslararası düzlemde yeniliklere yer açmıştır. İnsan odaklı koruma yaklaşımlarından izler taşıyan bu yasayla koruma alanında kapsamlı tanımlamalar, yenilikçi yöntem ve uygulamalar kanuna dahil edilmiştir. Buna karşın, 2011 yılında kabul edilen, 648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle (KHK) yasanın olumlu sayılabilecek, çağdaş koruma yaklaşımına sahip çok sayıda kararı değiştirilmiş veya iptal edilmiştir. Böylece 2863 sayılı Kanunun toplum odaklı koruma yaklaşımı kapsamında ele alınabilecek olan kazanımları kaybedilmiştir (Kamacı, 2014).

Günümüzde geldiği kapsamda 2863 Sayılı Kanun, Türkiye’de kültürel ve doğal miras alanlarında yürütülmekte olan uygulamaların yasal ve idari temelini oluşturmaktadır. Temel olarak miras tanımı, kültürel varlıkların korunmasına yönelik araçları, karar alma ve uygulama süreçleri için gerekli olan

kurumsal yapılanmayı tanımlayarak Türkiye’de egemen olan Resmi Miras Söyleminin çerçevesini çizmektedir. Kanunda kültürel miras unsurları “*tarih öncesi ve tarihi devirlere ait ... bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan...taşınır ve taşınmaz varlıklar*” olarak tanımlanmıştır (Madde 1). Yasada ayrıca bir koruma statüsü olarak sit alanı tanımlamaları yapılmış ve miras alanlarında yürütülecek uygulamalar belirlenmiştir. 5226 Sayılı Kanun, 2863 Sayılı Kanun kapsamındaki tanımları sosyal ve ekonomik bağlamda genişletmiş olsa da bu tanımlar toplum odaklı koruma yaklaşımlarının sunduğu yeni kavramlar kapsamında yetersiz kalmaktadır. Son dönemde, koruma kuramında insan varlığına vurgu yapan “tarihi kırsal peyzaj”, “kültürel peyzaj”, “yaşayan miras” gibi yenilikçi ve kapsayıcı tanımlar geliştirilmektedir (Asrav, 2015; Bilgin Altınöz, 2023; Poullos, 2014). Buna karşın 2863 Sayılı Kanun, kültürel miras alanları için farklı derecelerde arkeolojik sit, kentsel sit ve tarihi sit kavramları haricinde bir tanım geliştirmemiştir. İnsan varlığının izleri yalnızca tanımdaki “sosyal yaşama konu olmuş alanlar” ifadesinde görülmektedir.

Bu eksikliğin en belirgin sonuçları kırsal miras alanlarında ortaya çıkmaktadır. Geleneksel mimari/doku gibi somut unsurların yanı sıra, özgün yaşam biçimleri ve kültürleri ile somut olmayan unsurların da oldukça önemli olduğu kırsal miras alanları, bu niteliklere vurgu yapan özel bir koruma statüsünün olmaması neticesinde günümüzde hala “kentsel sit”, “doğal sit”, “kentsel-arkeolojik sit” statüleriyle koruma altına alınmaktadır. Oysa ICOMOS’un 2017 yılında yayınladığı IFLA İlkeleri² ile kırsal yerleşimlere insan ve kültür odağıyla peyzaj yaklaşımı geliştirmiş, tüm kırsal peyzajların sahip oldukları özgün yaşam biçimleri, kültürel unsurlar ve fiziki çevreyle birer miras alanı olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çerçevede yasaya, insanların yer ile kurdukları ilişkilerin, özgün yaşam biçimlerinin ve toplumsal ilişkilerin de ele alınmasına imkân veren “kültürel peyzaj” yaklaşımına referansla yeni tanımların eklenmesine ve bu tanımlara yönelik özelleşmiş araçların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Asrav, 2015; Bilgin Altınöz, 2023; Eres, 2008; Güler, 2016; Kurtuluş, 2018).

Kanunun tanımladığı korumaya yönelik uygulama araçları, tespit ve tescil, koruma amaçlı imar planı, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile alan yönetim planlarıdır. Ancak bu araçlar çoğunlukla merkezi ve yerel gövdelerin önceliklendirildiği teknik uygulamalara dayanmaktadır. Karar ve denetim yetkileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ona bağlı yüksek kurul ve bölge kurullarına verilmiştir. Ancak süreç içinde 648 Sayılı KHK ile bölge kurullarının teşkilatlanmasına müdahale edilmiş, kurul üyelerinin merkezden atanmasına, toplantıların ise dış katılımcıların, STK’ların, meslek odalarının ve yerel halkın katılımına kapalı olmasına karar verilmiştir (Kamacı, 2014). “Alan Yönetimi” kapsamında geliştirilmiş katılımcı süreçlere ilişkin maddeler yine aynı kararname ile kaldırılmıştır. Alan bazında koruma kararlarının alındığı Koruma Amaçlı İmar Planı yapım süreçlerinde de toplum katılımı benzer şekilde sınırlıdır. Plan yapım sürecinin tanımlandığı teknik şartnamenin araştırma aşaması bölümünde “alan kullanıcılarının yönelim, eğilim, talep ve alana ilişkin düşüncelerinin” belirlenmesi ifadesi yer almakla birlikte bunların plan sürecine nasıl bir katkı sunacağına dair bilgi bulunmamaktadır.

Türkiye’de yasal çerçevenin insan odağı sınırlı olsa da özellikle son 10 yılda kuramsal gelişmeleri takip eden akademik çalışmalar

¹ Örn: Türk Tarih Kurumu ve Anadolu Medeniyetleri Müzesinin açılması, Türk ekiplerin arkeolojik kazı yürütmeye başlaması, 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun (GEEAYK) kurulması, Türkiye’nin uluslararası komitelerde yer alması ve anlaşmalara

taraf olması, ODTÜ bünyesinde yüksek lisans öğrenim programının açılması.

² Miras Olarak Kırsal Peyzajlara İlişkin IFLA İlkeleri (ICOMOS, 2017b).

ve toplumun miras süreçlerinde daha etkin yer aldığı uygulamalar bulunmaktadır. Alan yönetim planlama çalışmaları bu konuda önemli kaynaklardır. Kommagene Nemrut Yönetim Planı, katılımcı yöntem ve süreç tasarımı ile fiziksel korumanın ötesinde kültürel değerlerin belirlenmesine ve yerel kalkınmaya odaklanan bir uygulama ortaya koymuştur (Şahin Güçhan, 2017). Ayrıca katılımcı süreçler çerçevesinde geliştirilen uygulamalar, koruma planlamasında toplum odaklı yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Örneğin Ankara'nın tarihi mahallelerinden İstiklal Mahallesi'nin canlandırılmasına yönelik yürütülen bir çalışmada, yerel halkın, STK'ların ve yerel yönetimin katılımıyla gerçekleştirilen katılımcı süreçler, insan merkezli bir yaklaşımla tarihi çevrelerin yalnızca fiziksel değil, sosyal boyutlarıyla da birlikte korunabileceğini göstermiştir (Ataöv vd., 2022). Benzer şekilde Çanakkale'nin kentsel sit alanı içerisinde bulunan bir meydanın yeniden işlevlendirilmesi de alanda yaşayan romanların, esnafın ve STK'ların katıldığı çalışmalar ile gerçekleştirilmiştir (Başaran Uysal, 2013). Ayrıca bazı örneklerde, koruma kuramında anlatı teorisi ve yaşayan miras yaklaşımının ele aldığı biçimde, yerel halkın aktardığı hikayeler ve bilgiler, doğrudan koruma kararlarının bir parçası olmuştur. Türkiye'de toplum arkeolojisi alanında yürütülen çalışmalardan olan Aspendos antik kentinde yerel halk ile yapılan görüşmelerin alan yönetim planlarına dahil edilmesi ve Pisidya Kültürel Miras Rotası projesinde antik yolların kalıntılarının izlenemediği yerlerde yerel halkın kullanımının temel alınması insan merkezli yaklaşımların iyi örneklerindendir (Gürsu, 2021). Koruma kuramının uluslararası gündemini takip eden, özellikle toplum ve miras ilişkisi ekseninde yürütülen çok sayıda akademik çalışma da bu çerçevede değerlendirilebilir (Örn. Asrav, 2015; Bilgin Altınöz, 2023; Ekici vd., 2024; Gedik, 2019; Orhon, 2019; Turgut Gültekin ve Uysal, 2018).

Sonuç olarak, günümüzde Türkiye'de bulunan kültürel varlıkların korunmasında temel doküman olan 2863 Sayılı Kanun ve ürettiği Resmi Miras Söyleminin temelde devlet merkezli, uzman odaklı ve fiziksel korumayı esas alan bir yapı üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Yasanın sunduğu temel araçlar ve yasal-yönetimsel süreçler koruma disiplininin 21. yüzyılda eriştiği kuramsal gelişimin gerisinde kalmıştır (Bilgin Altınöz, 2023). Toplumun koruma sürecindeki rolünü tanımlayan politikaların bulunmaması ve katılımcı süreçlerin belirsizliği, kentsel ve arkeolojik mirasa yönelik koruma araçlarıyla birleştğinde, özgün toplumların yaşamını sürdürdüğü kırsal miras alanlarında fiziki ve sosyal bileşenlerin korunmasını tehlikeye atmaktadır. Kırsal alanlarda gündelik yaşamın, üretim biçimlerinin ve toplumsal belleğin korunması, kentsel alanlara özgü koruma yaklaşımlarından farklı ölçek ve araçlarla ele alınmayı gerektirmektedir. Korumanın bir süreç olarak ele alınacağı, miras alanlarında yaşayan ve kendisini bu alanlara ait hisseden insanların karar alma ve uygulama aşamalarında yer almasına imkân veren yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır (Erbey, 2018). Eleştirel miras çalışmalarının sunduğu çerçevede miras ile organik ilişkilerini sürdüren ve günümüze taşıyan toplumların mirasa karşı yaklaşımlarının incelenmesi, etkin koruma süreçlerinin, yasal ve yönetimsel araçların geliştirilmesi ve farklı miras alanlarında toplum-miras ilişkilerinin oluşturulması için önemli ipuçları sağlayacaktır.

Yöntem

Koruma kuramının güncel yaklaşımları, miras ile ilişkili toplumları koruma pratiğinin merkezine alarak, sahip oldukları geleneksel bilgi ve bakım pratikleriyle en temel aktör olarak görmektedir. Bu yaklaşıma paralel olarak bu araştırma, koruma müdahalelerinin olmadığı miras alanlarında, mirasın korunup

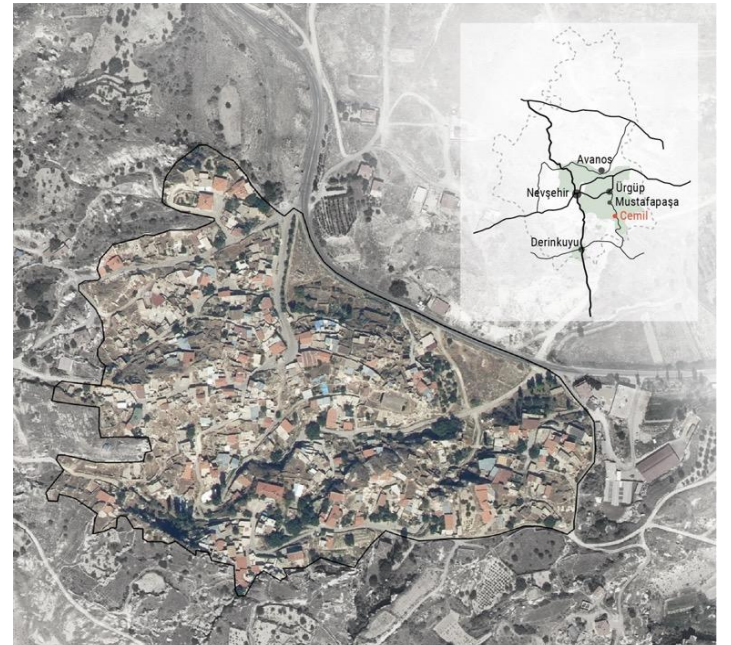
korunmadığını ve toplumun korumaya yönelik motivasyonlarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen alan çalışması üç aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşama, araştırmanın hedeflerine uygun alanın seçimini ve ilgili kurumlardan seçilen alana ilişkin verilerin toplanmasını içeren ön alan çalışmasıdır. Bu aşamada ana alan çalışmasının yapılacağı uygun tarihler ve görüşmelerin yapılacağı önemli aktörler belirlenmiş, kullanılacak yapı tespit işleri ve alanda yaşayanlarla gerçekleştirilecek derinlemesine mülakatların içeriği oluşturulmuştur. Ana alan çalışmasında, köyün geleneksel dokusunun mevcut durumunu tespit etmeye yönelik mekânsal incelemeler ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Son aşamada, alandaki geleneksel yapıların korunup korunmadığına ilişkin yapısal analizler gerçekleştirilmiş, alanda yaşayanların miras unsurlarını korumaya yönelik temel motivasyonlarının neler olduğu değerlendirilmiştir. Bu süreçte, alan çalışması için Çankaya Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 12.12.2022 tarihinde E-80281877-050.99-118504 numaralı etik kurul onayı alınmıştır. Katılımcılardan ise, araştırma yöntemi olarak katılımcı gözlemin uygulanması ve bilgilerin gündelik yaşam sırasında herhangi bir önyargı oluşturulmadan toplanması doğrultusunda, talepleri gereğince sözlü onam sağlanmıştır.

Alan Seçim Kriterleri ve Çalışma Alanı

Çalışmanın gerçekleştirileceği alana ilişkin üç temel seçim kriteri belirlenmiştir: (i) günlük yaşantının bir parçası haline gelmiş kültürel miras unsurlarının (özgün yapılı ve doğal çevrenin, geleneksel dokunun ve bunun parçası olan geleneksel yapıların) bulunması, (ii) miras unsurlarıyla özgün bağlarını koruyan toplumun alanda yaşıyor olması ve gelenekleri, kültürel pratikleri, gündelik/mevsimsel rutinleriyle aktif yaşantısını sürdürüyor olması, (iii) alanın geleneksel dokusunun koruma amaçlı imar planı, kapsamlı restorasyon ve/veya sokak sağlıklaştırma projeleri gibi herhangi bir koruma uygulamasına konu olmadan toplumun sağladığı temel bakım/onarımlar ile günümüze kadar ulaşmış olması. Bu doğrultuda alan çalışması, Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesinde bulunan Cemil Köyünde gerçekleştirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1.

Cemil Köyü Konumu (Harita Genel Müdürlüğünden elde edilen 2022 tarihli hava fotoğrafından uyarlanmıştır.)

Şekil 2.
Cemil Köyü Genel Görünümü (Kaynak: Yazar Arşivi, Ekim 2022)

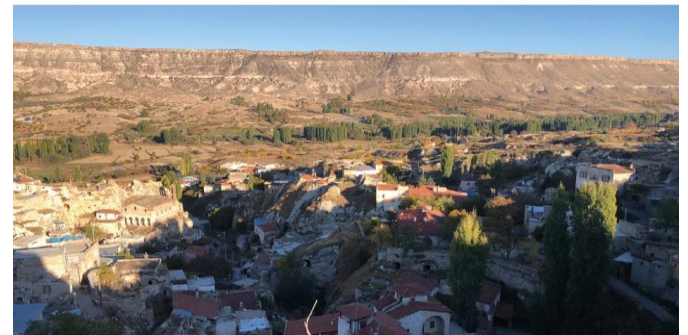
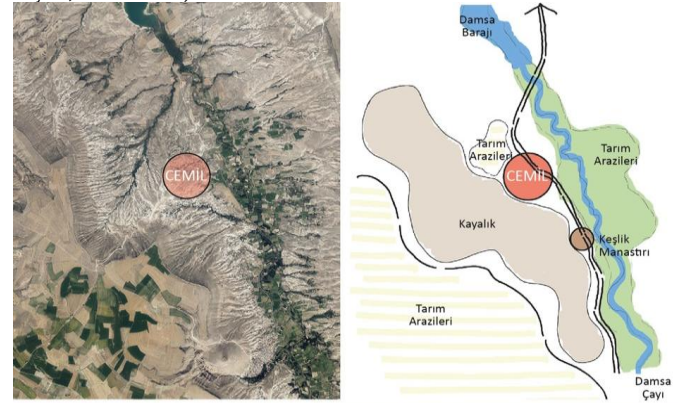

Ön alan çalışması 2022 Nisan ve Ekim aylarında yürütülmüş, köy nüfusunun tarımsal üretim rutinlerine bağlı olarak değiştiği ve ana alan çalışmasının nisan-kasım ayları arasında yapılması gerektiği belirlenmiştir. Köye ilişkin temel veriler, 2023 Aralık ayında Kapadokya Alan Başkanlığı (KAB) arşivinden elde edilmiştir. Arşiv taraması GEEAYK, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (KTVKK), Nevşehir İl Özel İdaresi ve KAB Komisyonu tarafından Cemil Köyüne ilişkin alınmış tüm koruma ve uygulama kararları ile projeleri kapsamaktadır. Araştırmanın ana alan çalışması ise 2023 yılının temmuz ve eylül ayları ile 2024 yılının nisan ve ağustos aylarında tamamlanmıştır.

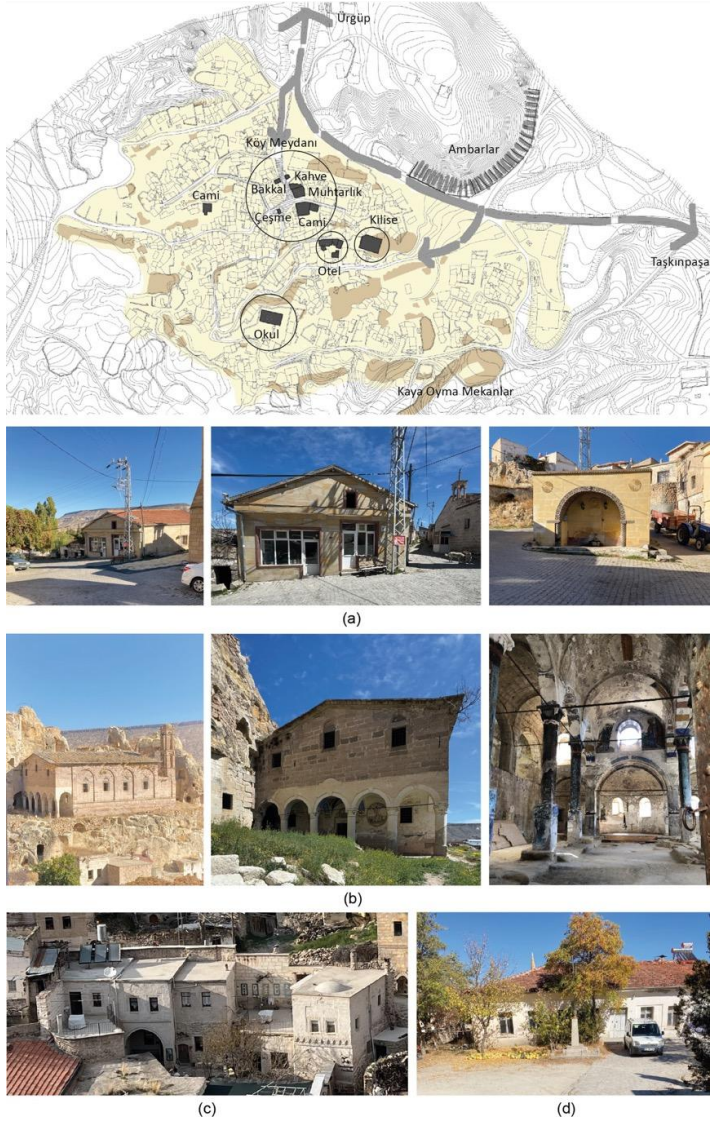
Cemil Köyü, yerleştiği vadideki kaya oyma yapılar ve yığma taş konutlarıyla özgün bir geleneksel dokuya ve doğal çevreye sahip olan bir mübadele köyüdür. Köy ve çevresinin yerleşim tarihi Demir-Roma Çağlarına kadar uzanmaktadır. Köy içindeki geleneksel doku ise 18. yüzyıldan günümüze ulaşmıştır (Dırık, 2025; Dırık ve Şahin Tekinalp, 2025). Bu dokuda kilise ve şapel, cami, eski Rum okulu, çamaşırhane, çeşme, manastır, kaya oyma mekanlar, geleneksel konutlar ve ambarlar bulunmaktadır. Ayrıca köyün çevresi, volkanik kayalar, peri bacaları, vadiler ve mağaralar gibi Kapadokya'ya özgü doğal peyzaj unsurlarını içermektedir (Şekil 2-4).

Köyde yaşayanların bir kısmı mübadele öncesinde, bir kısmı sonrasında köye yerleşmiş olup çoğunlukla en az üç kuşaktır köyde yaşamaktadırlar. Toplumun köyü çevreleyen verimli tarım topraklarında yürütmekte oldukları tarımsal faaliyetlere dayalı günlük ve mevsimsel rutinlerle şekillenmiş aktif bir kırsal yaşantısı bulunmaktadır. Toplum mübadele geçmişiyle ilişkili özgün kültürel pratiklerini, yaşam biçimlerini ve geleneklerini günümüze dek sürdürölmüştür.

Şekil 3.
Cemil Köyü Çevresi (Kaynak: Şema- Harita Genel Müdürlüğünden elde edilen 2022 tarihli hava fotoğrafından uyarlanmıştır. Fotoğraf- Yazar Arşivi, Nisan 2022)

Şekil 4.
Cemil Köyü, Temel Kullanım Alanları: (a) Köy Meydanı, (b) Kilise, (c) Otel, (d) Okul (Kaynak: Yazar Arşivi, Nisan 2022)

Cemil Köyünde alan çalışmalarının tamamlandığı Ağustos 2024 tarihine dek koruma amaçlı imar planı, kapsamlı restorasyon ve sokak sağlıklılaştırma projeleri gibi temel koruma uygulamaları gerçekleştirilmemiştir. Buna karşın, özellikle 2018 yılı sonrasında yapı ve alan ölçeğinde koruma kararları alınmaya başlanmıştır. Köyde bu döneme dek yalnızca Rum Kilisesi ve Manastırı ile sivil mimari örneklerini barındıran iki parsel tescillenerek koruma altına alınmıştır³. 2016 yılında Nevşehir İl Özel İdaresinin almış olduğu karar doğrultusunda Cemil Köyünde Koruma Amaçlı İmar Planı yapım süreci başlamış, 2017 yılında ihalesi gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında tamamlanan analiz çalışmaları

sonucunda köy yerleşik alanı içerisinde kentsel sit alanı ilan edilmiş⁴ ve 27 parselde geleneksel anıtsal ve sivil yapılar toplu olarak tescil edilmiştir⁵. Kentsel sit alanı ilanını takiben 2019 yılında Nevşehir KTVKK tarafından Cemil Kentsel Sit Alanı Geçiş Dönemi Koruma Esasları belirlenmiştir. Ancak 2019 yılında yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi⁶ ile KAB'nin kurulması sonrasında alan genelinde yürütülmekte olan tüm planlama çalışmaları askıya alınmış, kanun doğrultusunda hazırlanacak 1/25.000 ölçekli plan tamamlanıncaya dek, koruma amaçlı imar planları tamamlanmış bazı yerleşimler haricinde tüm alanda uygulamaları yönetmek üzere geçiş dönemi yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Günümüzde yürürlükte olan herhangi bir koruma amaçlı imar planı bulunmayan köyde yapılaşma uygulamaları halen geçiş dönemi esasları ile denetlenmektedir. Bu şartlar çerçevesinde, koruma amaçlı imar planının onay sürecinin tamamlanmasına dek geleneksel dokuyu oluşturan tüm yapıların korunması, hiçbir yapının yıkılmaması ve yeni yapıların yapılmaması prensibi esas alınmıştır. 2021 ve 2023 yıllarında KAB tarafından iki parselde daha tescil kararı alınmıştır⁷. Bugün gelinen aşamada kentsel sit alanı içerisinde 33 adet parsel ve içerisinde bulunan geleneksel yapılar tescil ile koruma altına alınmış durumdadır (Tablo 1 ve Şekil 5).

Tablo 1.
Cemil Köyü, Tescil Kararları

Tescil Yılı	Kurul Kararı (Kurul, tarih, karar sayısı)	Tescillenen Parsel Sayısı	Tescillenen Parsellerde Bulunan Yapı Sayısı
1997	Nevşehir KTVKK, 24.05.1997, 638	1	2
2007	Nevşehir KTVKK, 01.02.2007, 1012 Nevşehir KTVKK, 19.07.2007, 1255	2	14
2017	Nevşehir KTVKK, 11.07.2017, 2657	1	1
2018	Nevşehir KTVKK, 31.08.2018, 3236	27	51
2021	Kapadokya Alan Başkanlığı Komisyonu, 05.01.2021, 1213	1	1
2023	Kapadokya Alan Başkanlığı Komisyonu, 15.09.2023, 3835	1	2
Toplam		33	71

³ Sırasıyla; Nevşehir KTVKK'nin 24.05.1997 tarih ve 638 sayılı kararı, 01.02.2007 tarih 1012 sayılı kararı ve 19.07.2007 tarih 1255 sayılı kararı.

⁴ Nevşehir KTVKK'nin 01.08.2018 tarihli 3211 sayılı kararı.

⁵ Nevşehir KTVKK'nin 31.08.2018 tarihli 3236 sayılı kararı.

⁶ 01.06.2019 tarih ve 30791 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 38 sayılı kararname.

⁷ 05.01.2021 tarih 1213 sayılı ve 15.09.2023 tarih 3835 sayılı kararlar.

Şekil 5.

Cemil Köyü, Kentsel Sit Alanı ve Tescilli Parseller (KAB arşivlerinden elde edilen verilerle hazırlanmıştır)

Özetle Cemil Köyü, doğal çevresi, özgün geleneksel dokusu ve özgün kültürü ile aktif kırsal yaşantısını devam ettiren toplumsal yapısıyla alan çalışması kriterlerine uygun bir yerleşimdir. Günümüze kadar köyde yukarıda belirtilen temel koruma uygulamaları gerçekleşmemiş ve koruma kararlarının 2018 yılına dek 4 adet parsel tesciliyle sınırlı kalmış olmasına rağmen geleneksel yapıların varlıklarını sürdürmüş ve geleneksel dokunun müdahale görmemiş olması, Cemil Köyünün toplumsal koruma motivasyonlarının incelenebileceği bir araştırma ortamı sunduğunu göstermektedir.

Veri Toplama ve Analiz Yöntemleri

Çalışmanın veri toplama süreci, ön alan çalışması sırasında yürütülmüş **dokümantasyon çalışmaları** ile başlamıştır. Veri toplama sürecinin ikinci ayağında köydeki geleneksel dokunun mevcut durumunun tespit edilerek, geleneksel yapıların korunup korunmadığına ilişkin ön değerlendirmenin yapılması ve genel durumun ortaya konulması amacıyla **yapısal tespit çalışmaları** yürütülmüştür. Çalışmalarda geleneksel yapıların parsel içi yerleşim biçimi, yapım tekniği ve malzemesi, çatı tipi ve malzemesi, kat sayısı, özgün mimari elemanları, yapısal durumları, mevcut ve özgün işlevleri ve geçirdikleri değişimlere ilişkin verilerin toplanması amaçlanmıştır. Köydeki geleneksel yapılar, yere özgü doğal çevrenin sunduğu kaynaklara dayalı

geleneksel tasarım ve yapı ustalığına dayanan, yere özgü fonksiyonel ve sosyal ihtiyaçlara cevap veren ve ayırt edici yapım tekniklerine sahip yapılar olarak ele alınmıştır. Geleneksel yapıların bulunduğu parsellerde, bu yapılarla birlikte çalışan geleneksel nitelikli ek yapılar ise geleneksel sivil müstemilat yapıları olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Yapılara ilişkin veriler, yapı tespit fişleri aracılığıyla yapıların dış cephelerinde ve avlu içlerinde gerçekleştirilen gözlemler, fotoğraflama ve haritalama çalışmalarıyla yapı sahiplerinin izni doğrultusunda toplanmıştır. Bu aşamada ön alan çalışmasında iletişim kurulmuş aktörler kolaylaştırıcı rol oynamış, gerekli durumlarda yapıların özgün/mevcut işlevi ve yapılarda gerçekleştirilen değişimler hakkında yapı sahiplerinin bilgilerine başvurulmuştur.

Mevcut durum analizleri, yaklaşık 20 hektarlık bir alanda, 259 adet parselde bulunan 432 adet geleneksel yapıyı kapsamıştır. Alan genelinde 21 adet yapıya, avlu duvarlarının ya da yapıların arkasında kalması nedeniyle ulaşılamamış, bu yapılar analiz ve sentez çalışmalarında tespit edilemeyen yapı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca alanda bulunan 87 adet yapı, taşıyıcı sistem ve malzeme sorunları neticesinde parçacıl ya da bütüncül kütle kayıplarına sahip harabe/yıkılmış durumdaki yapı olarak belirlenmiş, araştırma çerçevesinde korunmuşluk durumları kapsam dışında bırakılarak değerlendirilmemiştir (Tablo 2).

Tablo 2.
Cemil Köyü, Yapı Kategorileri

Yapı Kategorileri		Sayı
Geleneksel Yapı	Anıtsal Yapı	12
	Sivil Ana Yapı	244
	Sivil Müstemilat Yapısı	89
	Harabe Yapı	87
	Toplam	432
Yeni Yapı		206
Tespit Edilemeyen Yapı		21
Toplam		659

Çalışmada alanın mevcut durumunu ortaya koyan verilerin analiz edilmesi ve sentezlenmesi amacıyla coğrafi bilgi sistemi tabanlı Esri ArcGIS programı kullanılmıştır. Bu çerçevede çalışma alanındaki geleneksel yapıların parsel içi yerleşim düzeni, mevcut/özgün işlevleri, yapım teknikleri/malzemeleri, yapısal durumları ve geçmişte oldukları değişiklik bilgilerini sayısallaştırmak ve analiz etmek amacıyla bir veri tabanı oluşturulmuş, haritalamalar yapılarak mekânsal analizler gerçekleştirilmiştir. Ardından geleneksel yapıların kullanım durumları, yapısal durumları ve değişim sınıflamalarının bir arada değerlendirilmesine olanak veren sentez çalışmaları yapılmıştır.

Veri toplama sürecinin son aşamasında, toplumun miras unsurlarını korumasını/varlıklarını sürdürmesini sağlayan temel motivasyonların belirlenmesi amacıyla alanda yaşayan 16 kişiyle **yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar** yapılmıştır. Mülakat soruları beş ana başlık altında gruplandırılmıştır: (i) demografik bilgiler, (ii) köye ilişkin genel bilgiler, (iii) kültürel yapı, (iv) mirasa yönelik yaklaşım ve farkındalık ile (v) günlük yaşam pratikleri. Mülakatlarla köyün kültürel ve mekânsal yapısının yanı sıra, köyde yaşayanların duyguları, deneyimleri ve anıları üzerinden yer ve miras ile kurdukları ilişkilere ve geleneksel yapıları neden koruduklarına dair detaylı bilgilere erişilmiştir. Yaşamının tamamını veya büyük kısmını köyde geçirmiş, yerel kültüre sahip, köyde yaşayan (12) ve dönemlik kullanan (4) kişiler örnekleme dahil edilmiştir. Görüşme yapılan kişiler arasında mübadil ve yerli aileler, kadın (6) ve erkek (10), genç (3), orta yaşlı (8) ve yaşlı (5) bireyler bulunmaktadır. Örneklem, köyde yaşayan en yaşlı iki kişi, köyde bulunan yapıların bakımları için danışılan bir kişi ve köyün yakın çevresinde bulunan Keşlik Manastırının bakımını ve bekçiliğini üstlenen bir kişiden oluşan köyün temel aktörlerini de içermektedir. Mülakat verileri MaxQDA programı kullanılarak dijitalleştirilmiş ve veriler kodlanmıştır. İçerik analizleriyle mülakatlarda korumaya ilişkin tekrar eden temel motivasyonlar belirlenmiş, benzerliklerine göre farklı boyutlar altında sınıflandırılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Bu bölümde, çalışmanın bulguları, Cemil Köyünün geleneksel dokusunun korunmuşluk durumu ve köyün korunması eğilimini şekillendiren motivasyonlar başlıkları altına aktarılacaktır.

Cemil Köyünün Geleneksel Dokusunun Korunmuşluk Durumu

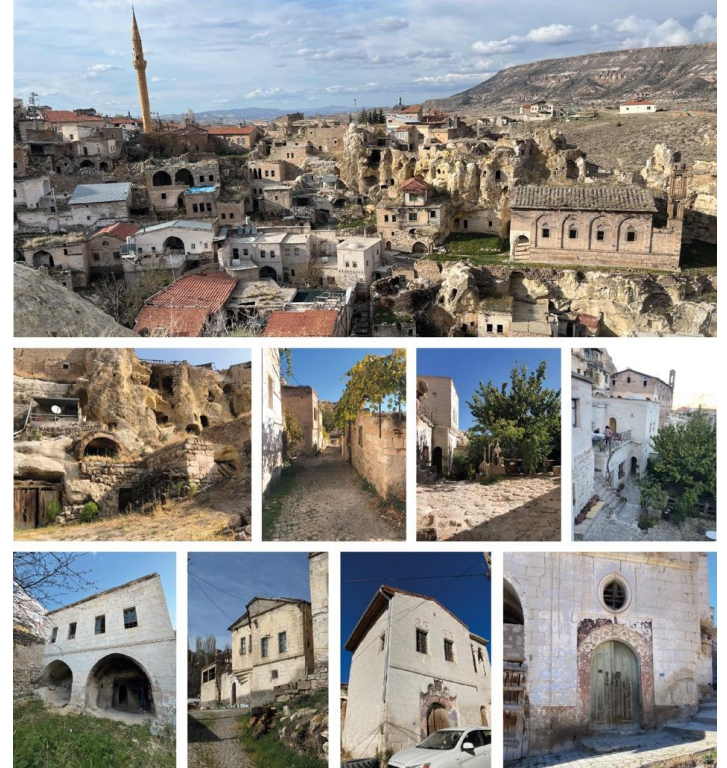
Çalışma çerçevesinde gerçekleştirilen yapısal analizler, Cemil Köyünde 432 adet geleneksel yapı olduğunu, bunların 87 adedinin harabe nitelik taşıdığını göstermiştir. Köy genelinde yapı stoğunun

%68'ini, içerisinde anıtsal yapıların, konutların, müstemilat yapılarının ve ambarların bulunduğu geleneksel yapı grupları oluşturmaktadır. Köyde ayrıca, güncel yapım teknikleri ve malzemelerinin kullanıldığı, konut ve ek yapılardan oluşan 206 adet yeni yapı bulunmaktadır (Tablo 2, Şekil 6 ve Şekil 7).

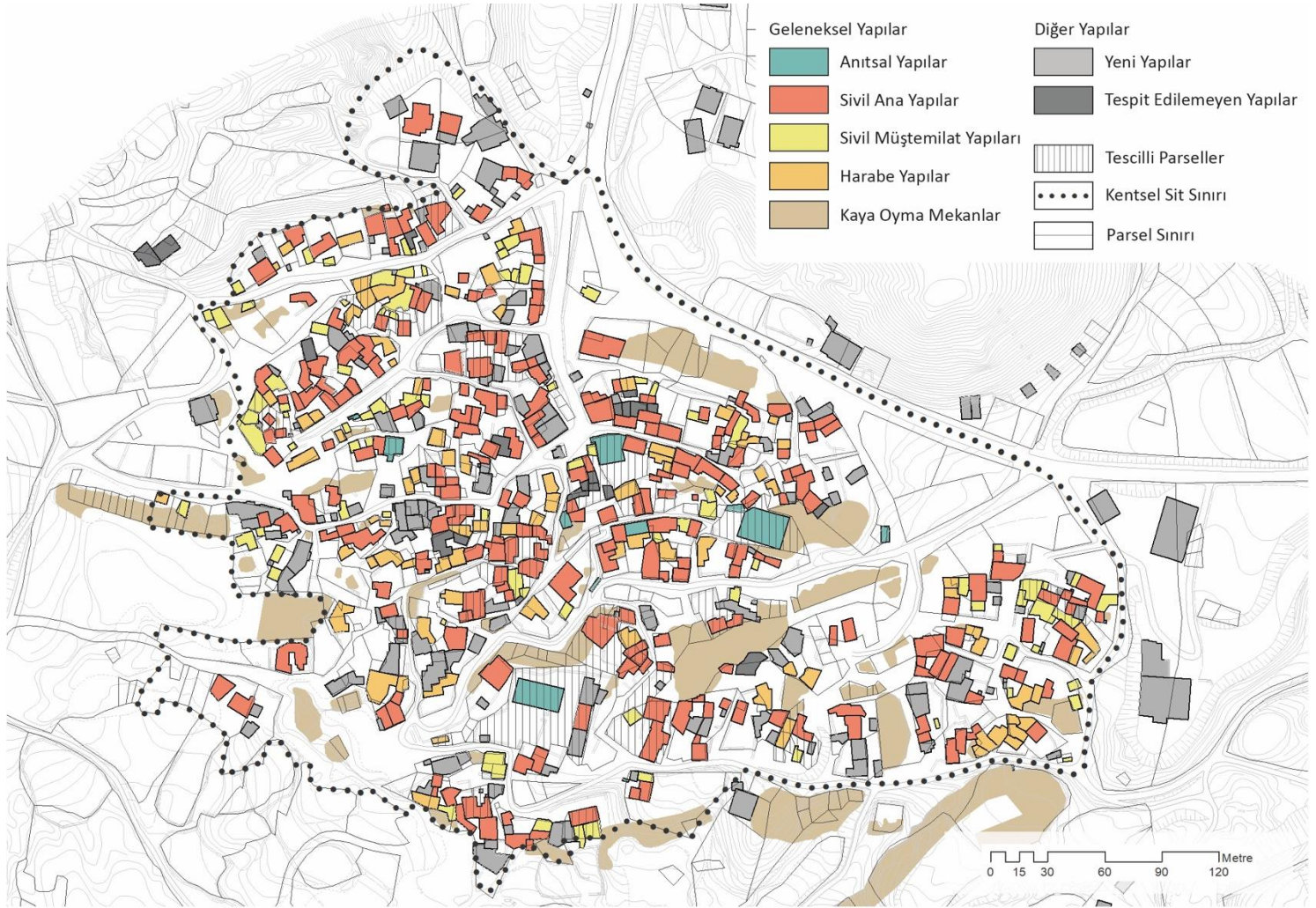
Köyün geleneksel dokusu, Kapadokya Bölgesine özgü kaya oyma mekanlar ve yığma taş yapılardan oluşmaktadır. Yapılar genel olarak yapı grupları halinde, avlu içerisinde ve ana yapısı sokağa cephe verecek şekilde yerleşmiştir. Bununla birlikte bazı konut yapılarının parselin yola cephe vermeyen iç kısımlarına yerleştiği, yapılara avludan geçilerek ulaşıldığı tespit edilmiştir. Avlular, ana yapı ve içerisinde yemek pişirmekte kullanılan ocağın bulunduğu "kara mutfak", kümes, ahır, depo gibi müstemilat yapılarıyla tanımlanmaktadır. Zemin kattan itibaren 1-2 katlı olan geleneksel yapılarda, çıkarıldığında yumuşak olan ve kolay işlenen, zamanla sertleşip güçlenen yöreye özgü taş kullanılmıştır. Bu yapılarda yer yer zemin katlarda veya altında kaya oyma mekanlar tespit edilmiştir. Yapıların çatıları özgününde toprak veya taşın kullanıldığı düz damlardır. Geleneksel yapılarda kemerli eyvan, yazlık kemer, çörten, saçak, kapı, kapı/kat silmesi, pencere, parmaklık, merdiven, tepe penceresi ve kitabe gibi özgün yapı elemanları bulunmaktadır. Harabe yapılar haricindeki geleneksel yapıların %52'sinde bu yapı elemanlarından en az birinin bulunduğu görülmüştür.

Şekil 6.

Cemil Köyü Geleneksel Dokusundan Örnekler (Kaynak: Yazar Arşivi, 2022-2024)

Şekil 7.
Cemil Köyü Yapı Kategorileri Haritası (KAB'den elde edilen halihazır harita üzerine alan çalışması verileri işlenmiştir)

Köyde bulunan geleneksel yapıların, sahip oldukları karmaşık sistemleri, yapı elemanları ve malzemeleri ile Kapadokya bölgesinin özgün yapı çevresinin temsilcileri (Solmaz Şakar ve Şahin Güçhan, 2014) olduğu görülmektedir. Bu durum, 2018 yılı öncesinde yalnızca 4 adet parselde tescil kararı alındığı göz önünde bulundurulduğunda, koruma kararlarının yokluğunda Cemil Köyünde bulunan ve kültür varlığı niteliği taşıyan çok sayıda geleneksel yapının günümüze ulaştığını göstermektedir. Geleneksel yapıların korunmuşluk durumuna ilişkin, yapılarda yaşamakta olan toplumun kullanımları ve müdahale biçimleri çerçevesinde üç temel bulguya ulaşılmıştır: Yapıların büyük çoğunluğunda (a) işlevsellik sürdürülmüş, (b) temel bakım/onarım süreçleriyle fiziki bütünlükleri korunmuş ve (c) özgün yapısal nitelikleri belirli ölçüde muhafaza edilmiştir.

İşlevselliğin Devamı

Köyde bulunan geleneksel yapıların, harabe durumunda olanlar haricinde %57'si kullanım halindedir. Bu yapılar, çoğunluğu konut ve müstemilat olmak üzere cami, muhtarlık, kahvehane ve bakkal olarak kullanılmaktadır. Ayrıca 2021 yılı içerisinde bir parselde yer alan geleneksel yapı grubu bir butik otele dönüştürülmüştür. Bunların yanı sıra Kapadokya Bölgesi genelinde görülen kaya oyma soğuk hava depolarının da (ambarlar) kullanımları kısmen devam etmektedir. Geleneksel yapıların özgün ve mevcut işlevleri karşılaştırıldığında, kullanım

halinde bulunan yapıların %90'ının (175 adet yapı) özgün işlevlerini sürdürdüğü, bu yapıların 170'inin konut ve müstemilatları, 3'ünün çeşme, birinin köy camisi ve birinin muhtarlık olarak kullanılmaya devam eden köy odası olduğu tespit edilmiştir. Özgün işlevin değiştiği geleneksel yapılarda en temel işlev değişimi otel yapı grubunda görülmüş, bunun haricinde boş kalan konutların, kilise ek yapılarının, şapelin ve okul yapısının depolama alanlarına dönüştürüldüğü, eski Rum okulunun ise konut olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Yapıların işlevsel sürekliliği, köyde aktif kırsal yaşamın devamlılığıyla doğrudan ilişkilidir. Günümüzde aktif olarak kullanılan ve köyü çevreleyen verimli tarım arazileri halkın temel ekonomik geçim kaynağını oluşturmaktadır. Yapısal analizler, köyün yapı çevresinin tarımsal üretim süreçleriyle uyumlu olarak inşa edildiğini ve bu işlevleri çerçevesinde aktif olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Tarım ürünlerinin depolanmasına imkan sağlayan kaya oyma depolar ve müstemilatlar, ürünlerin kurutulması ve işlenmesi sırasında kullanılan avlular, damlar, kara mutfaklar ile konut yapıları ve konutların arasında kalan açık alanlar, köyün tarımsal üretim biçimleriyle uyumlu yapı çevrenin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Köyde avluların aktif olarak kullanıldığı 71 geleneksel yapı grubu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, günlük yaşam açısından önemli bir yere sahip düz damların geleneksel yapıların %90'ında bulunduğu tespit edilmiştir. Eğimli araziye yerleşmiş köyde damlar, komşu parseller tarafından teras

niteliğinde ya da kendi parselleri içinde avlu işlevinde kullanılabilmektedir. Bu özelliğiyle damların çoğu yapı grubuna tarım ürünlerin kurutulması, yere özgü yiyeceklerin üretimi gibi aktiviteler için açık alanlar sağladığı gözlenmiştir. Benzer şekilde, kullanılan müstemilat yapılarının %87 oranında depolamaya dayalı özgün işlevlerini devam ettiriyor olması, geleneksel kaya oyma soğuk hava depolarının kullanılıyor olması ve geleneksel cami ve çeşmelerin aktif olması, yapıların devam eden köy yaşantısıyla ilişkili olarak sürekliliğinin sağlandığına dair önemli ipuçları vermektedir.

Tablo 3.
Cemil Köyü, Geleneksel Yapılarda Özgün İşlevin Devamlılığı

İşlev Durumu	Yapı Grubu	Kullanım-Kullanım Değişimi	Sayı
Özgün İşlevini Devam Ettiren Yapılar	Anıtsal Yapı	Cami Çeşme	1 3
	Ana Yapı	Konut Muhtarlık-Köy Odası	137 1
	Müştemilat	Depo Ahır	30 3
	TOPLAM		175
Özgün İşlevini Devam Ettirmeyen Yapılar	Anıtsal Yapı	Şapel-Depo	1
		Rum Okulu-Konut	1
		Okul-Depo	1
		Cami Ek Yapı-Konut	1
	Ana Yapı	Konut-Ahır	1
		Konut-Depo	5
		Konut-Otel	2
		Bezirhane-Depo	1
Müştemilat	Ahır-Depo	1	
	Ahır-Otel	1	
	Kara Mutfak-Otel	1	
	Depo-Konut	3	
TOPLAM		19	
Boş Yapılar	Anıtsal Yapı	Cami	1
		Kilise	2
		Çeşme	2
	Ana Yapı	Konut	96
		Köy Odası	1
Müştemilat	Ahır Depo	3 41	
Özgün İşlevi Belirlenemeyen Boş Yapılar		4	
TOPLAM		150	
Harabe Yapılar			87
Özgün İşlevi Belirlenemeyen Dolu Yapılar			1
TOPLAM			432

Fiziki Bütünlüğün Korunması

Köyde bulunan geleneksel yapıların yapısal durumları, taşıyıcı sistem ve malzemelerin dış cephelerde yapılan gözlemler üzerinden analiz edilmesiyle değerlendirilmiş, elde edilen bulgular dört başlık altında gruplandırılmıştır: (1) iyi- taşıyıcı sistemlerinde problem tespit edilmemiş, malzeme bozulması içermeyen, ya da yüzeysel malzeme bozulmaları içeren yapılar, (2) orta- taşıyıcı sistemlerinde problem tespit edilmeyen ancak malzemelerinde kayıplara yol açacak bozulmalar tespit edilmiş yapılar, (3) kötü- yapısal çatlaklar ve sehim gibi yapısal sorunlara sahip ve malzemelerinde ciddi deformasyonlar tespit edilen

yapılar ve (4) harabe- parçacıl olarak ya da büyük ölçüde yıkılmış haldeki yapılar.

Bu gruplama çerçevesinde köydeki yapıların %41'inin (175 adet) yapısal durumunun orta düzeyde olduğu, %22'sinin (97 adet) önemli yapısal sorunlara sahip kötü durumdaki yapılar olduğu ve acil müdahaleye ihtiyacı bulunduğu, %20'sinin (87 adet) kısmi ya da bütüncül çökmeler sebebiyle harabe durumunda olduğu ve geri kalan %17'sinin (73 adet) iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın bulguları geleneksel yapıların yapısal durumlarının, kullanım durumları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Toplum tarafından kullanılmakta olan 195 adet geleneksel yapının %88'inin (172 adet) yapısal durumlarının, kullanıcıları tarafından bakımlarının düzenli olarak sağlanması sebebiyle iyi (59 adet) ve orta (113 adet) derecede olduğu belirlenmiştir. Kullanım halinde olan yapıların yalnızca %12'sinde (23 adet-15'i konut, 8'i müstemilat) yapısal çatlaklar ve sehim gibi yapısal sorunlar tespit edilmiştir. Buna karşın kullanım halinde olmayan yapıların %50'sinin (75 adet) kötü durumda yapılar olduğu ve %41'inin (62 adet) orta durumda olduğu tespit edilmiştir. Kullanılmayan yapıların yalnızca %9'u (14 adet) iyi durumdadır. Tüm bu bulgular, köyde sürmekte olan aktif kırsal yaşantıya bağlı olarak, köylülerin kullanmakta oldukları yapıların fiziksel sürekliliğini bazı temel bakım/onarım müdahaleleri ile sağladığını, kullanılmayan yapıların ise bu müdahalelerden mahrum kalması nedeniyle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir (Tablo 4). Köyde yaşayan halkın bireysel çabaları ile gerçekleştirdikleri bu müdahaleler çoğunlukla, yapıların taşıyıcı sistemine ya da mimari bütünlüğüne doğrudan müdahale etmeyen, zaman içerisinde bozulan mimari unsurların değiştirilmesi (kapı/pencere doğramaları, döşeme kaplamaları vb.), iç/dış sıvaların yenilenmesi, iç mekanlarda boya/badana yapılması, dış mekanlarda ot temizliği ve çatıların onarılması gibi basit uygulamaları kapsamaktadır.

Özgün Yapısal Niteliklerin Korunması

Çalışma çerçevesinde geleneksel yapıların geçirdiği değişimler, harabe durumunda olan yapılar dışarıda bırakılmak üzere üç farklı grup altında sınıflandırılmıştır: (1) az değişmiş- cephe ve kütle organizasyonunun büyük ölçüde korunduğu yapılar, (2) orta derecede değişmiş- kütle organizasyonları korunmuş, cephe organizasyonu okunabilen yapılar ve (3) çok değişmiş- kütle/kat ekleri ya da kayıpları dolayısıyla kütle organizasyonu, cephe düzeni ve malzeme değişiklikleri dolayısıyla cephe organizasyonu okunamayan yapılar. Bu kapsamda köy genelinde geleneksel yapıların özgün yapısal niteliklerinin kısıtlı/belirli ölçüde korunduğu belirlenmiştir. Yapıların %38'inin (131 adet) orta derecede değişmiş durumda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte geleneksel yapıların %33'ünün (115 adet) çok değiştiği, %29'unun (99 adet) ise az değişmiş nitelikte yapılardan oluştuğu tespit edilmiştir.

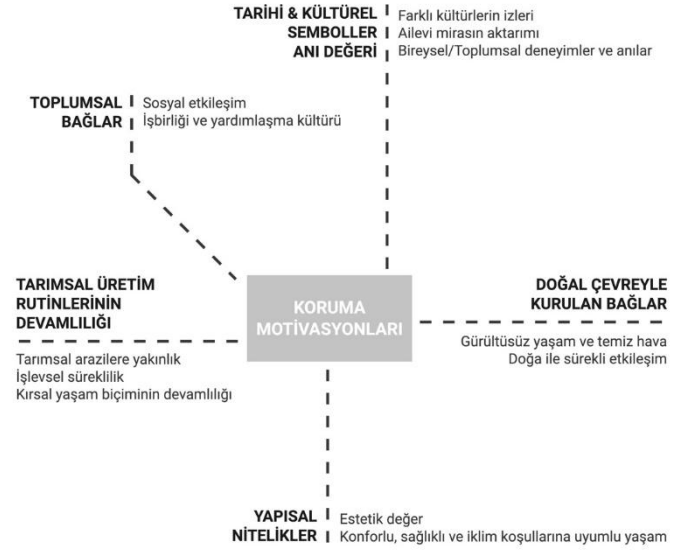
Geleneksel yapıların değişimleri kullanım durumu açısından değerlendirildiğinde, az müdahale görmüş ve özgün niteliklerini korumuş yapıların (99 adet) %62'sinin (61 adet) boş yapı olduğu görülmektedir. Ancak bu yapıların temel bakım/onarım müdahalelerinden yoksun kalmaları sebebiyle yapısal durumlarının bozulmaya başladığı, 37 adet yapının kötü, 24 adet yapının orta durumda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aktif yaşamın sürdüğü yapılarda değişimlerin daha fazla olduğu izlenmiştir. Bu yapıların %19'u (38 adet) cephe ve kütle organizasyonu büyük ölçüde korunarak az değişmiş, %43'ü (84 adet) orta derecede değişmiş ve %37'si (73 adet) çok değişmiş durumdadır. Kullanılan yapıların bakım/onarım çalışmalarında kullanımını kolaylaştırmak ve ekonomik çözümler üretmek amacıyla, işlevselliği ön planda

tutan yaklaşımların benimsendiği ve bu doğrultuda briket ile betonarme eklentilerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı örneklerde, çatı onarımları sırasında su yalıtımı sağlamak için kırma çatı tipine geçildiği ve/veya ucuz ve kolay erişilebilen malzemeler olması sebebiyle sac ve şap/beton kullanıldığı görülmüştür.

Yukarıda sunulan üç başlıktaki bulgular, temel koruma müdahalelerinin bulunmadığı Cemil Köyünde geleneksel yapıların fiziksel sürekliliğinin büyük ölçüde kullanıcıların bireysel çabalarıyla sağlandığını göstermektedir (Tablo 4). Özellikle konut yapılarının varlıklarını sürdürmek ve günlük yaşam içerisinde kullanımlarını kolaylaştırmak amacıyla daha çok müdahaleye (kütle ekleri, ucuz ve kolay erişilebilen malzemeler ile gerçekleştirilen bakım ve onarım uygulamaları vb.) ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Teknik olarak bu müdahaleler, ulusal ve uluslararası yazında tanımlanan koruma ilkeleriyle uyumlu olmasa da yapıların kullanılabilirliğinin ve gündelik yaşamla ilişkisinin sürdürülmesi açısından pratik ve işlevsel çözümler olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, bu tür uygulamaların “yerel koruma pratikleri” olarak ele alınması mümkündür (Poullos, 2011). Köyde 2018 yılına dek yalnızca dört parselin yasal koruma kapsamında olmasına rağmen yapı stoğunun büyük ölçüde ayakta kalmış olması, yerel halkın bu yapıların kültürel değerlerine yönelik sahip olduğu bilinçle kasıtlı olarak koruma yaklaşımı sergilediğini göstermektedir.

Şekil 8.

Toplumsal koruma motivasyonları: boyutlar ve kavramlar

Geleneksel Yapıların Tarihi ve Kültürel Semboller Olması ve Anı Değeri

Cemil Köyünde yaşayanların geleneksel yapılara yönelik temel koruma motivasyonlarının ilk boyutunu, yapıların sahip oldukları tarihi ve kültürel semboller oluşturmaktadır. Bu boyut, köydeki geleneksel yapıların geçmişte var olmuş farklı kültürlerin izlerini taşıdıkları, ailevi mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını sağladıkları ve bireysel/toplumsal deneyimlerin ve anıların sembolleri oldukları için korunduklarını göstermektedir.

Belirli bir tarihe tanıklık etmiş yapılar, fiziki mekanlar olmanın ötesinde farklı dönemlerin, kültürlerin ve yaşam biçimlerinin izlerini taşıyan belgelerdir. Yapılar, tanıklık ettikleri farklı kültürlerin yaşam biçimleri, inanışları, üretim biçimleri ve toplumsal ilişkileri hakkında bilgi sunmaktadır. Norberg-Schulz (1980), geçmişten gelen bilgi ve yaşanmışlığın izlerinin yapıların sembolik anlamlarının bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Yapıların kimler tarafından inşa edildiği, hangi dönemlere tanıklık ettikleri ve tarih boyunca kimlere ev sahipliği yaptıkları gibi bilgiler, kullanıcıların yapılarla kurduğu ilişkiyi derinleştirmektedir (Elliott Jr., 2019). Bu çerçevede, geçmişin izlerini merak eden, farklı kültürlerle saygı duyan bireylerin bu yapılara yönelik koruma motivasyonları da güçlenmektedir. Ahn (2019) çalışmasında bazı yapı elemanlarının (vitraylar) kullanıcılar tarafından değerli olarak algılanmalarının temel nedeninin, bu öğelerin uzun süredir var olmaları ve geçmişe dair bilgi sunmaları olduğunu göstermiştir. Cemil Köyü, mübadele öncesinde köyde yaşayan Rum nüfusunun ve mübadele sonrası köye yerleşen Türk ailelerin kültürlerinin mekânsal ve sosyal izlerini taşımaktadır. Köyde tarihin farklı dönemlerine tanıklık etmiş geleneksel yapıların farklı kültürlerin ve yaşamların izlerini taşımaları, toplumda merak duygusu ve saygı hissiyatı oluşturarak, yapıları korunması gereken değerli varlıklar haline getirmektedir. Bir katılımcı yapıların tarihi değerine duyduğu saygıyı aşağıdaki sözleriyle aktarmaktadır:

“Kilise sadece bir turistik yer değil. Orada yaşanmışlıklar var, benim olmasa da başkasının yaşanmışlıkları var. Saygı göstermemiz, iyi bakmamız gerekiyor” (39 yaşında, erkek).

Bir başka katılımcı ise yapıların geçmişine dair merakını şöyle tarif etmektedir:

Tablo 4. Cemil Köyü, Geleneksel Yapılarda Kullanım Durumu, Yapısal Durum ve Değişmişlik			
Kullanım Durumu (sayı)	Yapısal Durum ve Değişmişlik		Sayı
Boş - Kullanılmayan (150)	Yapısal Durum	İyi	14
		Orta	62
		Kötü	74
	Değişmişlik	Az	61
Dolu - Kullanılan (195) 1 Cami 3 Çeşme 4 Otel 1 Muhtarlık 142 Konut 44 Müştemilat	Yapısal Durum	İyi	59
		Orta	113
		Kötü	23
	Değişmişlik	Az	38
		Orta	84
		Çok	73
Harabe Yapılar	87		
TOPLAM	432		

Cemil Köyünün Korunması Eğilimini Şekillendiren Motivasyonlar

Yapısal analizler, Cemil Köyü yaşayanlarının geleneksel dokunun devamlılığını korumaya yönelik bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermiştir. Bu koruma davranışının ardında yatan temel güdülerin neler olabileceği sorusuna yanıt bulmak amacıyla derinlemesine mülakatlar uygulanmıştır. Mülakat verileri üzerinde gerçekleştirilen içerik analizleri, köyün geleneksel dokusunun ve yapılarının varlıklarının sürdürülmesini sağlayan beş temel motivasyon boyutu, bu boyutlar altında toplam on iki adet koruma motivasyonu kavramı olduğunu ortaya çıkarmıştır (Şekil 8).

"Bu ahşap parçaların dili olsa da konuşsa bana ne anlatır diye düşünüyorum. Bazen bakarım, üzerinde bir iz görürüm, ne düşündüler de bunu çizdiler, neden burayı oyduklar, neden böyle yaptılar, ne yapmak istemişlerdi, hep merak ederim. Bu yapılar yıkılırsa bunları hiçbir zaman öğrenemeyiz" (35 yaşında, kadın).

Bu boyut altında ortaya çıkan bir başka konu, konut yapılarının aile mirası olarak büyük değer taşımalarıdır. Görüşmelerin gerçekleştirildiği kişilerin tamamı geleneksel yapıları aile mirasının parçası olarak kabul etmekte, geçmişle olan bağlarını sürdürebilecekleri ve atadan/dededen kalma mirası gelecek kuşaklara aktarabilecekleri simgeler olarak korunmalarını gerekli görmektedir. Ruskin (2008-1849), yapıların değerini biçimlerinden ya da fiziksel durumlarından ziyade, geçmiş nesillerle kurduğu bağlarında aramıştır. Bu bakış açısıyla, aileden kalan evlerin korunması, yalnızca fiziki mirası değil; aynı zamanda bir aile geçmişini, yaşam biçimini ve değerler sistemini sonraki kuşaklara aktarmayı da temsil etmektedir (Erder, 2018). Cemil Köyünde gerçekleştirilen görüşmelerde bir katılımcı, babasından kalan doğup büyüdüğü evi "ata yadigarı" olarak tanımlamıştır:

"Burası benim doğduğum ev. Babam da burada doğmuş. Bundan daha duygusal bir şey olabilir mi? Her türlü yardımı, emek, para, her şeyi vermeye hazırım...Ata yadigarı bana, babamdan, ailemden anılarla, hikayelerle dolu. Tarihimiz, kültürümüz... Şimdi o eski havasını tekrar hissetmek için burayı onarıyoruz yıllardır." (59 yaşında, erkek)

Başka bir katılımcı, evlerin ve aileden kalan eşyaların gelecek kuşaklara aktarılmasının neden önemli olduğunu şöyle ifade etmiştir:

"Evimiz duruyor da eski eşyalarımızı hep sattılar. İmkânım olsaydı saklamak isterdim, çünkü çok kıymetli bunlar. Ben şimdi elime geçeni saklıyorum, süs yapıyorum evimize. Bu evlerin, içindeki eşyaların korunması lazım, torunlara babalarının, dedelerinin nasıl yaşadığını anlatmak için." (77 yaşında, kadın)

Cemil Köyünde yapıların kültürel semboller olarak ele alınmasının bir başka nedeni, köyde yaşayan insanların gündelik yaşamlarında edindikleri bireysel/toplumsal deneyimleri ve anıları dolayısıyla yapılarla bağ kurmasıdır. McMahon (1999), nesnelerin/yapıların içkin bir şekilde önemli olmadığını, onları anlamlı kılan şeyin deneyimler olduğunu ileri sürerken, Taplin vd. (2019) bireylerin büyüdüğü yapı çevrelerinin çocukluk anıları ile bütünleşerek mekanları anlamlı kıldığını ortaya koymuştur. Cemil Köyünde gerçekleştirilen görüşmelerde bir katılımcı, çocukluğunun geçtiği mekanları ve kendisi için anlamını şöyle tariflemiştir:

"Benim çocukluğum bu evde, karşıdaki okulda, bu sokaklarda geçti. Duygusal bağlarımız var, yaşamışlıklar var. Kimsenin parası bu evi satın almaya yetmez, bu ev satılmaz. Benim okula ilk başladığım yer burası...Köyün en güzel yeri şu köprü, okul, karşıdaki sokak. Buralar hep çocukluğumuzun geçtiği yerler olduğu için hepsi kıymetli, korunması lazım." (59 yaşında, erkek).

Çocukluk anılarına şahitlik eden mekanların kişisel tarihte yer eden değeri gibi, toplumsal bellekte iz bırakan olaylara sahne olmuş mekânlar da kolektif bir anlam taşımaktadır (Archibald, 1999). Cemil Köyünde okul, kilise, köprü, sokaklar gibi kamusal yapılar, çocukluğunu köyde geçiren katılımcılar için ortak hafıza ve anı mekanları olmaları nedenleriyle korunması gereken miras unsurları olarak kabul edilmektedir:

"Çocukluğumda kilisede oynadığımızı hatırlıyorum. Kahvenin

önünde oturan ihtiyarlar bize para verirlerdi, gofret alır, kiliseye giderdik...Bu köyde en önce kiliseyi onarmaları gerekiyor. Koruma kurulunun gücü yetiyorsa ilk onu yapsın. Kilisenin tarihi değeri var." (34 yaşında, erkek)

Araştırmanın bulguları, geleneksel yapıların korunmasının önemli bir dayanağının bireylerin bu yapılara attıkları sembolik anlamlar olduğunu göstermektedir. Geçmiş kültürlere ait izler, ata yadigarı olarak görülen evler, çocukluk anılarının yaşandığı mekânlar ve topluluk belleğinin parçası olan kamusal yapılar hem bireysel hem de toplumsal ölçekte anılar ve deneyimlerin biriktiği ve duygusal bağların kurulduğu mekanlar olarak korunması gereken miras unsurlarıdır.

Geleneksel Yapıların Doğal Çevreyle Kurulan Bağın Simgesi Olması

Geleneksel yapıların korunmasına yönelik temel motivasyonlardan ikincisi, geleneksel yapıların köyün sahip olduğu doğal niteliklere erişim imkânı sunuyor olmasıdır. Konutların varlığı, köyün içerisinde bulunduğu doğal peyzajın sunduğu gürültüsüz bir yaşam ve temiz havanın yanı sıra doğa ile sürekli etkileşim halinde olmak açısından önemlidir.

Kırsal yerleşimler, son dönemde ele alınışıyla kırsal peyzaj alanları, insanların doğa ile iletişim halinde oldukları, faaliyetlerini ve yaşam biçimlerini doğanın sunduğu kaynaklar çevresinde şekillendirdikleri yaşam alanlarıdır (Asrav, 2015). Bu alanlarda yaşayan topluluklar için yapı çevre, doğayla kurulan ilişkinin maddi ve manevi bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir (ICOMOS, 2017b). Cemil Köyü sakinleri için de yaşadıkları konutlar, köyün içerisinde bulunduğu doğal peyzajın sağladığı gürültüsüz bir yaşam ve temiz havaya erişimin birer sembolüdür. Geleneksel yapıların korunması gerektiğini düşünen bir katılımcı, köyün bu niteliğini şu şekilde dile getirmiştir:

"Köyde ses yok, hava temiz. Bu kavakların sırtı bile benim için bir yaşam tarzı, her yerinden keyif alıyorum. Bu ev benim için doğa demek. Evlerin bu doğallığının korunması lazım." (59 yaşında, erkek)

Köyün yapı çevresinin doğa ile sürekli etkileşim halinde bulunmaya imkân sunması yapıların korunmasına doğal çevreyle kurulan bağın sürdürülmesi anlamı da katmaktadır. Katılımcılar bu bağ ve yaşadıkları ev kadar köyün de kendileri için ne denli değerli olduğunu şu sözlerle tanımlamıştır:

"Sadece bu eve değil, ben köye gelince çok mutlu oluyorum. Ağaçlarına, kayalarına baktıkça daha da mutlu oluyorum. Havası, suyu tertemiz. Ben buraya geldim mi canıma can gelir." (56 yaşında, kadın)

"Bu evlerde, köyde yaşamak bana çok iyi hissettiriyor. Burada doğa var, huzur var. Burada nefes alırsın geldiğin zaman." (64 yaşında, erkek)

Benzer bulgulara, Asrav'ın (2015) Taşkale Köyünde yerel halkın doğa ile kurduğu ilişkiyi özgün yaşamın ve kırsal mirasın yapı çevre kadar önemli bir parçası olarak değerlendirdiği çalışmada ve Kurtuluş'un (2018) eko-köylerdeki geleneksel yapıların ve yaşam biçimlerinin doğayla uyum çerçevesinde şekillenerek varlığını sürdürüldüğünü aktardığı çalışmada rastlanmaktadır. Cemil Köyü bulguları da geleneksel yapıların kullanıcıları tarafından doğal çevreyle kaynaşmanın bir aracı olarak görüldüğünü, fiziki niteliklerinin ötesinde, köy yaşantısının ayrılmaz parçaları ve sembolleri olarak tanımlandıklarını ve koruma güdüsü oluşturdıklarını ortaya koymaktadır.

Geleneksel Yapıların Yapısal Nitelikleri

Koruma motivasyonlarına dair üçüncü boyut, geleneksel yapıların sahip olduğu özgün yapısal nitelikleri sebebiyle korunmaya değer görüldüğünü göstermektedir. Yerel malzeme ve tekniklerle inşa edilen bu yapılar, taşıdıkları estetik değerini yanı sıra konforlu, sağlıklı ve iklim koşullarına uyumlu yaşam imkânı sunarak günlük yaşam deneyimini zenginleştirmektedir.

İnsanı odağına alan miras çalışmalarında yapısal niteliklerin ve estetik değerlerin insanların çevrelerini algılama ve yer bağlarını kurmada önemli rol oynadıkları sıklıkla vurgulanmaktadır (Ahn, 2019; de Jong vd., 2021). De Jong vd. (2021) güzellik algısının kişisel olduğunu ancak bu algının çoğu zaman tarihi çevreyle ilişkili olarak inşa edildiğini ve yere bağlılığı beslediğini belirtmektedir. Kullanıcıların, geleneksel yapıların estetik olduklarını düşündükleri sade ve abartısız mimari detaylarına dahi özel anlamlar yükledikleri görülmektedir (Ahn, 2019). Cemil Köyünde gerçekleştirilen görüşmeler geleneksel yapıların özgün mimari elemanları dolayısıyla oluşturduğu estetik değer algısını ortaya koymaktadır:

“Bu sokaktan çıktın mı ilerideki evin köşesini görürsün. Sokaktan nasıl görüneceğini düşünmüşler ta ne zaman. O köşe köydeki en güzel köşe, nasıl süslü.” (81 yaşında, erkek)

Aşağıdaki alıntılar geleneksel yapıların estetik değerlerinin görüşmelerde yoğun duygular yarattığını ve korumaya yönelik önemli bir motivasyon kaynağı oluşturduğunu göstermektedir:

“Şu karşı mahalledeki kayaların rengi, evlerin taşları, pencerelerinin boyası ne güzel görünüyor. Buna nasıl kıyarsın? Bakımsız kalmaması lazım, heba oluyorlar.” (57 yaşında, kadın)

“Köyde bir sürü güzel ev var, önünden geçerken durur bakarım bazen. Oyma süsler yapmışlar taşlara. Bu güzelliklerin korunması lazım görsel olarak.” (59 yaşında, kadın)

Cemil Köyü, özgün kırsal yerleşimlerin doğal çevreyle uyumlu mimarisini yansıtan, yerel malzemelerin ve geleneksel yapı tekniklerinin kullanımıyla şekillenmiş olan bir köydür. Yazında yer alan çalışmalar doğayla uyumlu halk mimarisinin, toplulukların ekolojik dengeyi koruma ve doğayla bütünleşik bir yaşam sürdürme çabalarının bir yansıması olduğunu vurgulamakta (Yolcu ve Aça, 2019), bu niteliklerin kullanıcıların yaşam kalitesini etkileyen mekânsal deneyimler yarattığının altını çizmektedir (Taplin vd., 2019). Cemil Köyünün yere özgü doğal malzemelerle inşa edilmiş, Kapadokya bölgesine özgü kaya oyma mekanları ve yağma taş yapıları, iç mekanlarda her mevsim konforlu, yaşanabilir iklim koşulları sunmaktadır. Çalışmada geleneksel yapıların bu niteliğinin koruma dürtüsü yarattığı tespit edilmiştir:

“Evlerimiz yazın serin, kışın sıcak olur. Biz hiç klimaya ihtiyaç duymayız. Sıcaklarda herkes rahatsız olur, biz burada yün yorganla yatarız. Burada insanın ömrü artar” (67 yaşında, erkek)

“Bu evler nefes alır, yeni binalar beton, bu evler taş. Taş evler insanı dingin ve zinde kılıyor. Nasıl başka bir evde yaşanır?” (56 yaşında, erkek)

Tüm bu bulgular, geleneksel yapıların sahip olduğu özgün yapısal nitelikler neticesinde bireylerin beğenisine, konforuna ve yapılarla hem fiziksel hem de duysal düzeyde kurdukları ilişkilere, böylece yapıların varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olduğuna dikkat çekmektedir.

Geleneksel Yapıların Tarımsal Üretim Rutinlerinin Devamlılığı Açısından Önemi

Cemil Köyünde geleneksel yapıların korunmasına yönelik bir diğer motivasyon, tarımsal üretim rutinlerinin devamlılığının sağlanmasıdır. Yapılara, tarımsal arazilere yakın olmaları, işlevsel süreklilikleri ve tarıma dayalı kırsal yaşam biçiminin devamlılığı açısından ihtiyaç duyulmaktadır.

Kırsal miras alanlarında geleneksel yapılar, kır yaşamına özgü ekonomik faaliyetlere ve bu faaliyetler çerçevesinde şekillenen günlük rutinlere uygun biçimde inşa edilmektedir (Asrav, 2020; Güler ve Kahya, 2019; Kurtuluş, 2018; Kurtuluş ve Şahin Güçhan, 2024). Cemil Köyünde de tarım arazileriyle komşu olan geleneksel yapılar, köyün temel ekonomik geçim kaynağı olan tarımsal üretim faaliyetlerine imkân sunan mekânsal niteliklere sahiptir. Konut yapıları, kara mutfak, depo, ahır gibi müstemilat yapıları, avlular, damlar ve kaya oyma ambarlar tarım ürünlerinin depolanması ve işlenmesi için uygun ortamlardır. Bir katılımcı, tarımsal üretimin devam etmesine imkân veren bu işlevleri şöyle tanımlamıştır:

“Bu avluya biz hayat deriz. Çünkü tüm işlerimizi burada görürüz. Pekmez kaynatırız, domates hazırlarız, salça yaparız. Avlu olmazsa, bu evler olmazsa olmaz.” (56 yaşında, kadın)

Bu yaklaşım kırsal yerleşimlerin sürdürülebilirliğinde yapı çevreye ilişkin elemanların estetik ve tarihsel değerleri kadar, kullanım değeriyle ilişkilendirebileceğimiz kırsal yaşam pratiklerini olanaklı kılan işlevselliğinin kritik bir unsur olduğunu ortaya koymuştur (Güler ve Kahya, 2019). Bu sebeple geleneksel yapıların ve köyün yapı çevresinin korunması, köyde yaşayan toplumun tarımsal üretim aktivitelerine dayalı kırsal yaşam biçiminin korunması ve tarıma dayalı günlük yaşam rutinlerinin gerçekleştirilebilmesi açısından önemli görülmektedir:

“Köyde damlar çok önemli, bütün ürünleri damlara serip kuruturlar. Yer varsa avluda, yoksa evlerin önünde kabak ayıklarız. Ambarlarda yaz kış ürünümüz durur, hiç bozulmaz. Hayatımız bu evlerde, damlarda geçer bizim. Evlere bakmazsak yaşam biter.” (57 yaşında, kadın)

Bu özgün bulgu, Cemil Köyünde yaşayanlarda geleneksel yapıların yalnızca fiziksel nitelikleriyle değil, sundukları yaşam tarzı ve gündelik yaşam pratiklerine imkân veren işlevleriyle bir arada korunmalarına yönelik ihtiyacın ve dürtünün varlığını ortaya koymaktadır.

Geleneksel Yapıların Toplumsal Bağların Sembolleri Olması

Koruma motivasyonlarının son boyutunu, köyde yaşayanların köyün yapı ve doğal çevresini toplumsal bağların mekânsal simgesi olarak görmesi oluşturmaktadır. Yapılı çevre hem fiziksel nitelikleri hem de ortak geçmişi, deneyimleri, anıları ve yaşanmışlıkları ile sosyal etkileşimin devam etmesine ve iş birliği ve yardımlaşma kültürü ile toplumsal bir aradalığın sürmesine imkân tanımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle geleneksel yapılar toplumsal aidiyetin pekiştirildiği mekanlardır (Madgin ve Lesh, 2021; Wells ve Stiefel, 2019). Kimi zaman bu yapılarla ait alt mekanlar komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğü ve sosyal bağların kurulduğu alanlar olarak karşımıza çıkarken (Ahn, 2019), kimi zaman bu yapıların oluşturduğu dokunun gündelik mekânsal karşılaşmaları ve toplumsal ritüelleri mümkün kılarak yer bağlılığını pekiştirdiği ve toplumsal aidiyet duygusunun gelişimine olanak sağladığı görülmektedir (de Jong vd., 2021). Cemil Köyünde ise köyün farklı mekanları (kahvehane, cami, meydan, evler vb.) köy halkının gerek gündelik yaşamda gerekse düğün,

cenaze, bayram gibi özel günlerde bir araya geldiği, sosyal etkileşimin ve iletişimin sağlandığı alanlardır. Gerçekleştirilen görüşmelerde köy yaşantısının ayrılmaz ve vazgeçilemez parçası olarak tanımlanan toplumsal bağlar ve bu bağların mekanla ilişkisi bir katılımcı tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“İki sene Ankara’da yaşadık bir apartmanda. Altmışa yakın daire vardı, ama kimseyi tanımadık. Selam verirsin almazlar. Köye, bu eve, kahveye dönmenin bambaşka anlamları var. Bu evler burada, hep birlikte yaşamamızı sağlıyor.” (99 yaşında, erkek)

Toplumsal ilişkiler ve aidiyet konusunda önemli ipuçları veren bu bulgu, Harrison’ın (2013) miras unsurlarının yalnızca nesnelerin korunmasıyla değil, toplulukların gündelik pratikleri ve etkileşim biçimleri aracılığıyla da sürdürüldüğünü ileri sürdüğü değerlendirmesiyle uyumludur. Bu kapsamda Cemil Köyünde gündelik yaşam pratiğinin tarımsal üretim rutinlerinin bir getirisi olarak iş birliği ve yardımlaşma kültürüne dayalı olduğuna değinmek gerekir. Köy halkı için toplumsal bağların sürekliliği ortak kullanımlara mekân sağlayan geleneksel yapıların korunmaları ve varlıklarını sürdürmeleri ile mümkündür:

“Köy halkı aslında büyük bir aile. Herkesin evine girer çıkarsın. Hepsi bizim evimiz gibi...Kapıları çalarım, ihtiyaçların özellikle, bir şeye ihtiyaçları var mı diye sorarım. Varsa, elimden geldiğince yaparım, evlerin tadilatına yardım ederim, yıkılmaması için ne gerekiyorsa yaparız hep birlikte.” (59 yaşında, erkek)

Bir katılımcı, yardımlaşma kültürünün etkisinde köyün ortak kullanım alanlarından olan tarihi çeşmelerin bakımını üstlenmiş, bunun köyün gündelik yaşamı için önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Buradaki çeşme çok kötü durumdaydı. Temizledim, bir aydır ona uğraşıyorum. Ben yapmazsam kim yapacak, köydekiler hep ihtiyaçladı. Bu çeşmeler bizim, hepimiz buradan su içiyoruz, biz koruyacağız bakacağız ki tüm köy halkı faydalansın.” (64 yaşında, erkek)

Köyde geleneksel yapıların yalnızca bireysel yaşantının değil, aynı zamanda topluluk olarak bir arada yaşamının mekânsal zemini olarak işlev gördüğünü ortaya koyan bu bulgular, araştırmanın özgün çıktılarındandır. Katılımcıların ifadeleri yapıyı çevrenin, günlük yardımlaşma pratiklerinden, gelenek/göreneklerin yürütüldüğü rutinelere ve ortak yaşam alanlarının bakımına kadar uzanan kolektif ilişkilerin sürekliliğini mümkün kıldığını göstermektedir. Bu nedenle toplumsal bağların, dayanışma kültürünün ve ortak kimliğin sürekliliğini sağlama arzusu geleneksel yapıların varlıklarının sürdürülmesi güdüsünü önemli ölçüde beslenmektedir.

Sonuç

Bu araştırma, koruma müdahalelerinin olmadığı kırsal miras alanlarında miras unsurlarının mevcut durumlarını belirlemeyi ve toplumun mirası koruma davranışlarının ardında yatan sebeplerin neler olabileceğini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Bu hedefle uyumlu olarak kültürel mirasın korunması kuramında gelişmekte olan insan odaklı yaklaşımlar eleştirel miras çalışmaları çerçevesinde özetlenmiş, Türkiye’de egemen olan resmi miras söyleminin temel dayanağı olan yasal çerçeve, toplumun varlığı ve miras ile ilişkisi açısından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Kapadokya bölgesi, Cemil Köyünde yürütülen alan çalışması ile yerel koruma pratikleri ve toplumsal motivasyonları incelenmiştir. Bu inceleme, resmi koruma kararlarının etkilerinin henüz görülmediği ve otorite/uzmanların yokluğunda geleneksel

yapıların kimler tarafından, nasıl ve neden korunduğunu ortaya koyması ile eleştirel miras çalışmalarının da odaklandığı güncel insan odaklı koruma yaklaşımlarına sunduğu katkı açısından önemlidir. Alan çalışmanın ilk aşamasında yapı tespit fişleri aracılığıyla köydeki geleneksel yapıların mevcut durumları analiz edilerek, korunmuşluk durumları ortaya koyulmuş, ikinci aşamasında ise büyük ölçüde korunmuş olduğu belirlenen köyün temel aktörleriyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek, toplumun miras unsurlarına karşı koruma yaklaşımı göstermesinin temel sebepleri belirlenmiştir. Araştırma bulguları özellikle “nasıl, kim ve neden koruyor” sorularına bütüncül, ilişkisel ve bağlamsal yanıtlar sunmuştur.

İlk aşamanın bulguları, kapsamlı koruma müdahalelerinin henüz gerçekleşmediği Cemil Köyünde geleneksel dokunun günümüze kadar ulaştığını, kullanılmakta olan geleneksel yapıların işlevselliklerinin devam ettiğini göstermiştir. Geleneksel yapıların yapısal bütünlüklerinin kullanıcılar tarafından sağlanan temel bakım/onarımlar ile sürdürüldüğü ancak içinde yaşamın sürdüğü yapılarda özgün niteliklere, kütle organizasyonu ve cephe düzenine belirli bir ölçüde müdahale edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca, köyde bulunan geleneksel yapılar büyük ölçüde günümüze ulaşmış olsa dahi, yapıların yapısal durumlarının iyileştirilmesi amacıyla müdahalelere ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Yapıların **nasıl korunduğu** sorusuna yanıt sunan, çatı onarımı, sıva yenileme, mimari eleman değişimi gibi uygulamalarla sınırlı olan kullanıcı müdahaleleri, teknik anlamda ulusal ve uluslararası koruma ilkeleri altına ele alınamasa da, yapıların kullanılabilirliğini ve gündelik yaşamla ilişkisini sürdürülebilir kılan “yerel koruma pratikleri” olarak değerlendirilebilir. Köyde 2018 yılına kadar yalnızca 4 parselin tescillenmiş olması ve temel koruma uygulamalarının henüz gerçekleşmemiş olması, yapıların büyük oranda yerel koruma pratikleri ile ayakta kaldığını ortaya koymaktadır.

Tescil kararlarının köydeki yapıyı çevre üzerindeki etkisinin de değerlendirildiği çalışmada, tescilli yapılarda kullanımın tescilsiz yapılara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durum tescil kararlarının, yapı sahiplerinin yapı kullanımlarını kısıtlaması, temel bakım/onarım müdahaleleri için kurul denetimi şartını getirmesi ve kapsamlı bakım uygulamaları için şart olan projelendirme sürecindeki yüksek maliyetler nedenleriyle yapıların terk edilmesine sebep olduğunu göstermektedir. Kullanılmayan tescilli yapılar sınırlı değişime uğramış olmasına rağmen, temel bakım/onarımdan mahrum kalmaları sebebiyle yapısal durumlarının orta ve kötü seviyelerde olduğu görülmektedir. Daha erken dönemlerde tescil edilmiş yapılarda benzer şekilde değişimler az olsa da, kullanılmıyor olmaları sebebiyle yapısal durumlarında ciddi bozulmalar gerçekleşmiştir. Yapıların kullanım durumunun değişmesi ilgili yasal düzenlemelerin yapıların gündelik yaşamda kullanımını zorlaştırması ve köyde yaşayanların temel ihtiyaçlarının giderilmesine ilişkin gerekli ekonomik, teknik ve sosyal desteklerin yetersiz kalması dışında, köy nüfusunun azalmasıyla da ilişkilendirilebilir (Madran ve Özgönül, 2011). Bu çerçevede, çalışmanın ilk aşamasının bulguları; Türkiye’de koruma yasalarının temel dayanağı olan tescil süreçlerinin, toplum odağında yeniden ele alınması gerektiğini ve kullanıcıların gündelik yaşamlarını kısıtlayıcı, yasaklayıcı yaklaşımdan uzaklaşarak toplum-miras ilişkisi çerçevesinde yenilikçi çözümler aranması ihtiyacını ortaya koymuştur.

İkinci aşamada yürütülen derinlemesine mülakatlar, köyde **yerel koruma pratiklerinin kimler tarafından hangi kapsamda yürütüldüğü** sorusuna konutların sahipliği ve toplumsal roller üzerinden açıklık kazandırmıştır. Cemil Köyünde bireysel mülkiyet

altındaki konutların korunması büyük ölçüde kullanıcıların kendi inisiyatifleriyle gerçekleşmekte; yapıların bakım ve onarımı ev sahiplerinin ekonomik olanakları, kişisel bilgi birikimi ve kullanım gereklilikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Buna karşın kamusal nitelikli yapılar, özellikle cami, çeşme, kilise veya köy meydanı gibi ortak kullanım alanları söz konusu olduğunda, koruma sorumluluğu birkaç yerel aktörün çabasıyla sınırlı kalmaktadır. Köyde uygulamaya hâkim, teknik bilgi ve beceriye sahip bu kişiler hem kendi yapılarını hem de köydeki ortak yapıları ayakta tutmak için müdahalelerde bulunmakta, ihtiyaç duyulduğunda resmi kurumlarla iletişime geçmektedir. Ancak köy halkı tarafından bu tür yapıların korunmasında devletin ya da ilgili kurumların destek sunması gerektiği savunulmakta, bireysel kaynakların kamusal yapıların bakımını üstlenmek için yetersiz olduğu vurgulanmaktadır.

Mülakatlar, yapıların **neden korunduğu** konusuna ilişkin önemli bulgular da sunmuştur. Geleneksel yapıların kullanım sürekliliğinin, devam eden aktif kırsal yaşantıyla ilişkili olduğu ve bu durumun yapıların varlıklarını sürdürmelerinde temel bir etken olduğu görülmüştür. Köyde yaşayanlar, köyün yapı ve doğal çevresinin varlığının sürdürülmesi gerektiğine dair ortaklaşa bir yaklaşım içindedir. Bireysel ve toplumsal ölçekte anıların, deneyimlerin, kültürel ve ailevi mirasın sembolü olan bu mekanların varlığı, geçmişle ilişkilerin kurulması için kritik bir değere sahiptir. Bunun yanı sıra gündelik yaşantının bir parçası olarak geleneksel yapıların korunması, köyün doğal çevresine erişimin ve köy yaşamının sürekliliği açısından da kırsal toplum tarafından gerekli görülmektedir. Geleneksel yapıların yapısal özellikleri sayesinde iklim koşullarına uyumlu, sağlıklı ve konforlu bir yaşam sunması ve özgün mimari elemanlarıyla yaşam çevrelerine estetik değer katması, köyde yaşayanlar için korunmalarını gerekli kılmaktadır. Ayrıca geleneksel yapıların varlığı, tarımsal faaliyetlere sağladığı mekanlar ve işlevsel nitelikleri neticesinde tarımsal üretim rutinlerinin ve kırsal yaşam biçiminin devamlılığının da önemli bir bileşeni olarak görülmektedir. Toplumun köyün yapı ve çevresini korumasının altında yatan son motivasyon ise, bu yapıların iş birliği ve yardımlaşma kültürüne dayalı toplumsal yaşam için ortak mekanlar sunması ve toplumsal bir aradalığı korumasıdır. Bu bulgular çerçevesinde Cemil Köyü örneği, geleneksel yapıların varlığının sürdürülmesinin fiziksel korumanın ötesinde, toplumsal kimlik, ortaklık, aidiyet ve bağlılık ve kültürel devamlılık açısından da önemli olduğunu ve toplumun bu motivasyonların etkisinde koruma yaklaşımı sergilediğini göstermiştir. Bu yaklaşımın anlaşılması, bu bağlılığın güçlendirilmesi ve kültürel mirasın korunmasına yönelik etkin araçların toplumsal kimlik ve aidiyet odağında geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Çalışmanın bulguları toplum-miras ilişkilerine odaklanan güncel koruma yaklaşımları çerçevesinde değerlendirildiğinde, toplum tarafından miras unsurlarının korunduğu tespit edilen Cemil Köyünün, sahip olduğu toplumun nitelikleri ve aktif kırsal yaşantı ile ilişkilenen yapı ve çevresiyle “yaşayan miras yaklaşımı” kapsamında ele alınabilecek bir örnek olduğunu göstermektedir (ICCROM, 2015; Poullos, 2010, 2011, 2014; Wijesuriya, 2005). Bunun nedeni Cemil Köyü yapı ve çevresinin toplumu ile birlikte, yaşayan miras alanlarında ele alınan üç temel devamlılık ilkesine sahip olmasıdır: (a) aktif kırsal yaşamın sürdüğü köyde yapı ve çevrenin özgün kullanımının, işlevsel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde devam etmesi, (b) köyün yapı ve çevresinin bakım ve onarımının köyde yaşayan toplum tarafından sürdürülmesi ve (c) köyün özgün toplumunun varlığını sürdürmesi ve köyün fiziksel varlığının korunmasına önemli ölçüde katkıda bulunması (Poullos, 2011). Ayrıca köyde yaşayan toplum, geleneksel yapılar ile özgün bağını koruyan ve bu bağa geleneksel aktarım yoluyla sahip olan

insanlardır ve bu haliyle yaşayan miras yaklaşımının çekirdek toplum tanımıyla benzerlik göstermektedir. Köy halkı aktif gündelik yaşantı içerisinde geleneksel yapılara dair sahip oldukları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları anıları ve deneyimleri, atadıkları anlam ve değerleriyle yer ile bağ kurmuştur (ICCROM, 2015). Poullos (2011)’un da savunduğu gibi toplumun miras unsurlarıyla kurduğu böylesi bir ilişkinin sürekliliği, Cemil Köyünde yapıların varlıklarının sürdürülmesini gerekli kılmış, toplumun koruma davranışı göstermesini sağlamıştır.

Bu doğrultuda miras bilincinin toplumun bireylerinde oluşturulması, toplum tarafından desteklenmesi ve koruma uygulamalarının geleneksel bilgi ve bakım/onarım pratikleri üzerinden şekillendirilmesi, koruma kararlarının sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir (ICCROM, 2015). Dolayısıyla Cemil Köyü gibi özgün kırsal yerleşimlerde yürütülecek mekânsal müdahalelerde ve koruma uygulamalarında yalnızca fiziksel unsurlara değil, toplum-miras ilişkilerinin sürekliliğine odaklanan yaklaşımların benimsenmesine ihtiyaç vardır. Bu kapsamda öncelikle **yasal düzenlemelerden sorumlu kurumların**, mevcut mevzuatta eksik olan kırsal miras alanlarına özgü koruma statülerini, uygulama araçlarını ve toplum merkezli koruma süreçlerini tanımlaması gerekmektedir. Uygulanabilir ve sürdürülebilir koruma kararlarının üretilmesi adına bu düzenlemeler, yerel yönetimlerin bakım destekleri ve küçük ölçekli müdahaleler için kolaylaştırılmış izin süreçleri geliştirmesine de imkân sağlayabilir. **Koruma uzmanlarının** da mekânsal analizlerin yanı sıra yere özgü toplumsal analizlere odaklanarak, bilgi, deneyim ve bakım/onarım pratiklerine sahip yerel toplumla birlikte çalıştıkları yeni bir rol üstlenmeleri gerekmektedir. Bu yeni rol, etkin koruma uygulamalarının gerçekleştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Uzmanların, bakım rehberleri, atölyeler, bilgilendirme toplantıları gibi etkinlikler aracılığıyla yerel halkla sürekli etkileşimde olmaları gerekmektedir. **Yerel toplumun** ise bu süreçte geleneksel bilgi ve deneyimini kuşaktan kuşağa aktarımının devamlılığı ve yerel koruma pratiklerini kolektif olarak sürdürmesi önem taşımaktadır. Bu noktada toplumun dayanışma biçimlerinin güçlendirilmesi ve bu süreçlerin düzenli yapılara dönüşmesi, miras unsurlarına yönelik sahiplenmeyi artırarak koruma kararlarının uygulanabilirliğini destekleyecektir.

Geleneksel yapıların korunmuşluğu ve toplumun koruma motivasyonlarına odaklanan, önemli bulgulara sahip olan bu çalışmanın iki temel kısıtlılığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki yürütülmüş olan mekânsal analizlerin yapıların korunmuşluk durumlarını yapıların dışında gerçekleştirilen gözlemler çerçevesinde genel hatlarıyla tespit etmeye çalışması, ancak yapıların iç mekân analizlerini araştırma kapsamı dışında bırakmasıdır. Yapıların iç mekânlarının da mevcut durum analizleri kapsamına dahil edilmesiyle yapısal durumları ve geçirdikleri değişimlere ilişkin bilgilerin detaylandırılması mümkün olabilecektir. Çalışmanın diğer kısıtlılığı ise köyde yaşayanların koruma motivasyonlarını sınırlı sayıda katılımcı ile tespit etmeye çalışmasıdır. Her ne kadar örneklem büyüklüğü köyde tüm yıl boyunca kesintisiz olarak yaşayan nüfusun az oluşu nedeniyle sınırlı kalsa ve bulguların genelleştirilmesine imkân tanımasa da örneklemin köydeki demografik çeşitliliği yansıtmayı ve görüşmelerin derinlemesine niteliği elde edilen verinin zenginleşmesine imkân vermiştir.

Bu araştırmanın, sunduğu mekânsal ve sosyal bulgular ile geleneksel yapıların korunmuşluğuna ilişkin iç ve dış mekanlara odaklanan ileri mimari ve yapısal analizlerin gerçekleştirileceği kapsamlı koruma çalışmalarına ve kırsal miras alanlarında insan-yer ilişkisinin ortaya koyulacağı sosyo-mekânsal araştırmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Farklı alanlarda yürütülecek

detaylı araştırmalar ile mevcut koruma yaklaşım ve araçlarının uygulanabilirliğinin yeniden değerlendirilmesi ve müdahalenin gerekli olduğu kırsal yerleşimlere yönelik yere özgü, etkili ve özgün araçların, yöntemlerin ve uygulamaların geliştirilmesi mümkün olacaktır.

Etik Kurul Onay Belgesi: Bu araştırma sırasında yürütülen alan çalışması için Çankaya Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 12.12.2022 tarihinde E-80281877-050.99-118504 numaralı etik kurul onayı alınmıştır.

Katılımcı Onamı: Çalışmanın katılımcılarından, araştırma yöntemi olarak katılımcı gözlemin uygulanması ve bilgilerin gündelik yaşam sırasında herhangi bir önyargı oluşturulmadan toplanması gerekliliği doğrultusunda, katılımcıların talepleri gereğince sözlü onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Konsept - D.Y.; Tasarım - D.Y.; Denetim - Z.E.H.K.; Kaynaklar - D.Y., Z.E.H.K.; Malzemeler - D.Y.; Veri Toplama ve/veya İşleme - D.Y.; Analiz ve/veya Yorum - D.Y., Z.E.H.K.; Literatür Taraması - D.Y.; Yazma - D.Y., Z.E.H.K.; Eleştirel İnceleme - Z.E.H.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışmada sunulan mekânsal analiz çalışmaları, Çankaya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen, MF.23.002 numaralı projeden üretilen verilerin geliştirilmesi ile tamamlanmıştır.

Teşekkür: Çalışmanın temelini oluşturan derinlemesine mülakatları büyük bir içtenlikle gerçekleştiren, kendi hikayelerini, deneyimlerini ve köye dair eşsiz bakış açılarını samimiyetle paylaşarak çalışmamızı zenginleştiren Cemil Köyü sakinlerine şükranlarımızı sunarız. Köy halkıyla tanışmamızı sağlayarak araştırma sürecini her aşamada kolaylaştıran Mefair Gümüşsoy'a da ayrıca katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Ethics Committee Approval Certificate: The ethical approval for the field study conducted during this research was obtained from the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Çankaya University on 12.12.2022, with the approval number E-80281877-050.99-118504

Informed Consent: In accordance with the necessity of applying participant observation as the research method and collecting information during daily life without creating any bias, verbal consent was obtained from the participants as per their requests.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - D.Y.; Design - D.Y.; Supervision - Z.E.H.K.; Resources - D.Y., Z.E.H.K.; Materials - D.Y.; Data Collection and/or Processing - D.Y.; Analysis and/or Interpretation - D.Y., Z.E.H.K.; Literature Search - D.Y.; Writing Manuscript - D.Y., Z.E.H.K.; Critical Review - Z.E.H.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The spatial analysis studies presented in this research were completed with the development of data produced from the project numbered MF.23.002, supported by the Çankaya University Scientific Research Projects Coordination Unit.

Acknowledgements: We express our gratitude to the residents of Cemil Village, who conducted the in-depth interviews that form the foundation of this study with great sincerity, enriching our work by sharing their unique perspectives, stories, and experiences of the village. We also extend our thanks to Mefair Gümüşsoy for facilitating the research process at every stage by introducing us to the village community and contributing to our study.

Kaynaklar

- Ahn, Y. K. (2019). The Perception and Preservation of Vernacular Architectural Features in an Urban Historic District with Heritage Value: A Case Study from Grand Rapids, Michigan. J. C. Wells & B. L. Stiefel (Ed.), *Human-Centered Built Environment Heritage Preservation: Theory and Evidence-Based Practice* (ss. 103-127). Routledge.
- Archibald, R.R. (1999). *A Place to Remember: Using History to Build Community*. Walnut Creek: AltaMira.
- Asrav, E. Ç. (2015). *Place and Community Driven Conservation and Empowerment in Historic Rural Landscapes: Principles and Strategies for Taşkale Village, Turkey* (Tez No: 416499). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Asrav, E. Ç. (2020). *Assessing cultural values of landscapes: From knowledge to action for historic rural landscapes in Turkey* [Yayınlanmamış doktora tezi, Politecnico di Torino]. PoliTO Libraries
- Association of Critical Heritage Studies (2012). *History, 2012 Manifesto*. Erişim tarihi: 26 Şubat 2025, <https://www.criticalheritagestudies.org/history>
- Ataöv, A., Kahraman, Z. E. H., & Osmay, S. (2022). Empowering the community through participation and action in historic neighbourhood conservation planning. *Frontiers of Architectural Research*, 11(3), 492-508. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.12.001>
- Avrami, E., de la Torre, M., & Mason, R. (2000). *Values and Heritage Conservation Research Report*. The Getty Conservation Institute.
- Aykaç, P. (2024). İnsan Hakları Temelli Kültürel Miras Yaklaşımının Gelişimini Uluslararası İlkel Metinler Üzerinden Okumak. *Mimar.İst*, 24(81), 52-55. <https://mimaristdergi.org/storage/upload/pdfs/1731235156-tr.pdf>
- Başaran Uysal, A. (2013). Katılımcı Senaryo Tekniği Yardımıyla Tarihi Kentsel Alan İçin İyileştirme Stratejisinin Belirlenmesi. *Metu Journal of the Faculty of Architecture*, 30(2), 137-162. <http://dx.doi.org/10.4305/metu.jfa.2013.2.8>
- Bilgin Altınöz, A. G. (2012a). Kültürel Miras ve Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (ss. 299-303). Ninova Yayınları.
- Bilgin Altınöz, A. G. (2012b). Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Uluslararası Belgeler ve Sözleşmeler. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük* (ss. 305-310). Ninova Yayınları.
- Bilgin Altınöz, A. G. (2023). Çok Boyutlu ve Çok Katmanlı Alanlar Olarak Tarihi Kırsal Yerleşimlerin Korunması ve Yönetimi. A. Aksoy, D. Ünsal, E. Omay Polat, G. Pulhan, İ. Dinçer, N. Z. Gülersoy, T. G. Köksal, Z. Ahunbay, & Z. Enil (Ed.), *Kültür Mirası Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye'den Deneyimler ve Tartışmalar* (ss. 191-230). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Colomer, L. (2021). Exploring participatory heritage governance after the EU Faro Convention. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 13(4), 856-871. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-03-2021-0041>
- de Jong, U., Garduño Freeman, C., Beza, B. B., Gray, F., & Novacevski, M. (2021). Histories of urban heritage: Emotional and experiential attachments across time and space. In R. Madgin & J. Lesh (Ed.), *People-centred methodologies for heritage conservation: Exploring emotional attachments to historic urban places* (ss. 60-78). Routledge
- de la Torre, M. (2002). *Assessing the Values of Cultural Heritage: Research Report*. The Getty Conservation Institute.
- de la Torre, M., MacLean M. G. H., Mason, R., & Myers, D. (2005). *Heritage Values in Site Management: Four Case Studies*. Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Dırnık, A. (2025). *Kültür katmanları üzerinden kırsalı okumak; kapadokya bölgesi Ürgüp köyleri örneği* (Tez No: 918043). [Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

- Dırık, A. & Şahin Tekinalp, A. P. (2025). Tarihsel süreklilikte Ürgüp Cemil Köyü mimari dokusunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 20(1), 195-236. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.77412>
- Ekici, S. C., Özçakır, Ö. & Bilgin Altınöz, A. G. (2024). Sustainability of historic rural settlements based on participatory conservation approach: Kemer village in Turkey. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 14(4), 497-520. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-05-2021-0087>
- Elliott Jr., J. D. (2019). The Mystery of History and Place: Radical Preservation Revisited. J. C. Wells & B. L. Stiefel (Ed.), *Human-Centered Built Environment Heritage Preservation: Theory and Evidence-Based Practice* (ss. 89-100). Routledge.
- Erbey, D. (2018). Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı. *Planlama*, 28(3), 282-301. <https://doi.org/10.14744/planlama.2018.40469>
- Erder, C. (2018). *Tarihi Çevre Algısı* (Y. D. Aktaş & F. Diri Akyıldız, Ed.). YEM Yayın.
- Eres, Z. (2008). *Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu* (Tez No: 252152). [Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Eres, Z. (2016). Arkeolojik Kazı, Koruma, Sergileme ve Toplum İlişkisi - Kırklareli’nde Tarihöncesi Arkeolojik Alanlar. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (ss. 157-196). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gedik, K. (2019). *Revealing the Values Attributed by the Inhabitants in Historic Rural Landscapes: The Case of Sivrihisar, Eskişehir in Turkey* (Tez No: 612834). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Güler, K. (2016). *Türkiye’de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması için Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği* (Tez No: 450926). [Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Güler, K., & Kâhya, Y. (2019). Developing an approach for conservation of abandoned rural settlements in Turkey. *AIZ ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 16(1), 97-115. <https://doi.org/10.5505/ituifa.2019.48991>
- Gürsu, I. (2021). Türkiye’de alan yönetiminden toplum arkeolojisine. Gürsu, I. (Ed.), *Teorik Çerçevesi ve Güncel Uygulamaları ile Toplum Arkeolojisi* (pp. 79-89). British Institute at Ankara.
- Harrison, R. (2013). *Heritage: Critical Approaches*. Routledge.
- Harvey, D. C. (2001). Heritage Pasts and Heritage Presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319-338. <https://doi.org/10.1080/13581650120105534>
- ICCROM (2015). *People-Centred Approaches to the Conservation of Cultural Heritage: Living Heritage*. Rome.
- ICOMOS (2017a). *Delhi Declaration on Heritage and Democracy*. Delhi.
- ICOMOS (2017b). *IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage*. New Delhi.
- Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Butterworth-Heinemann.
- Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK’nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 31(2), 1-23. <http://dx.doi.org/10.4305/metu.jfa.2014.2.1>
- Kurtuluş, V. B. (2018). *Understanding the Integrity of Rural Life and Architecture for Sustainable Conservation Case Study Çomakdağ Region, Milas* (Tez No: 505736). [Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kurtuluş, V. B., & Şahin Güçhan, N. (2024). A critical review on conservation of rural architecture and life in Turkey: Visions, tools, and organizations. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 20, 186-214. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1412856>
- Lowenthal, D. (1985). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Madgin, R., & Lesh, J. (2021). *People-centred methodologies for heritage conservation: Exploring emotional attachments to historic urban places*. Routledge.
- Madran, E., & Özgönül, N. (2011). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. TMMOB Mimarlar Odası.
- Mason, R. (2002). Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. M. de la Torre (Ed.), *Assessing the Values of Cultural Heritage* (ss. 5-30). The J. Paul Getty Trust. <https://doi.org/10.1353/at.2004.0007>
- McMahon, R. (1999). Eric Voegelin’s Paradoxes of Consciousness and Participation. *Review of Politics*, 61, 117-139. <https://doi.org/10.1017/S0034670500028151>
- Muñoz-Viñas, S. (2002). Contemporary theory of conservation. *Studies in Conservation*, 47(Supplement-1), 25-34. <https://doi.org/10.1179/sic.2002.47.supplement-1.25>
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli.
- Orbaşlı, A. (2017). Conservation theory in the twenty-first century: Slow evolution or a paradigm shift? *Journal of Architectural Conservation*, 23(3), 157-170. <https://doi.org/10.1080/13556207.2017.1368187>
- Orhon, A. (2019). *Assessing the Values and Meanings Attributed by Inhabitants in Multilayered Rural Heritage Places: The Case of Çavdarhisar* (Tez No: 612637). [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özdoğan, M. (1998). Ideology and Archeology in Turkey. *Hellenic Society for the Protection of the Environment and the Cultural Heritage* (ss. 111-123). Routledge.
- Pletinckx, D., Silberman, N. & Callebaut, D. (2003). Heritage presentation through interactive storytelling: A new multimedia database approach. *The Journal of Visualization and Computer Animation*, 14(4), 225-231. <https://doi.org/10.1002/vis.319>
- Poulios, I. (2010). Moving Beyond a Values-Based Approach to Heritage Conservation. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 12(2), 170-185. <https://doi.org/10.1179/175355210X12792909186539>
- Poulios, I. (2011). Is Every Heritage Site a “Living” One? Linking Conservation to Communities’ Association with Sites. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 2(2), 144-156. <https://doi.org/10.1179/175675011x13122044136550>
- Poulios, I. (2014). Discussing strategy in heritage conservation: Living heritage approach as an example of strategic innovation. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 4(1), 16-34. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-10-2012-0048>
- Ruskin, J. (2008-1849). *The Lamp of the Memory*. Penguin Group.
- Semiz, N. (2023). Türkiye’de Kültürel Mirası Korumanın Yasal Çerçevesi. A. Aksoy, D. Ünsal, E. Omay Polat, G. Pulhan, İ. Dinçer, N. Z. Gülersoy, T. G. Köksal, Z. Ahunbay, & Z. Enlil (Ed.), *Kültürel Miras Yönetimi: Neden ve Nasıl? Türkiye’den Deneyimler ve Tartışmalar* (ss. 107-122). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge.
- Smith, L., & Waterton, E. (2012). Constrained by Commonsense: The Authorized Heritage Discourse in Contemporary Debates. R. Skates, C. McDavid, & J. Carman (Ed.), *The Oxford Handbook of Public Archaeology* (pp. 153-171). Oxford University Press.
- Solmaz Şakar, F., & Şahin Güçhan, N. (2014). A Unique Example of Vernacular Construction in Anatolia: The Construction Technique in

- Traditional Cappadocia Houses. F. Pena & M. Chavez (Ed.), *SAHC 2014 - 9th International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions* (ss. 1-14). Mexico City.
- Stanley Price, N. (1996). Preface. N. Stanley Price, K. M. J. Talley, & A. M. Vaccaro (Ed.), *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage* (ss. x-xvi). The Getty Conservation Institute.
- Şahin Güçhan, N. (Ed.). (2017). *Kommagene Nemrut Yönetim Planı 2017*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Taplin, D. H., Scheld, S., & Low, S. (2019). Conservation and the People's Views: Ethnographic Perspectives from Jones Beach State Park. J. C. Wells & B. L. Stiefel (Ed.), *Human-Centered Built Environment Heritage Preservation: Theory and Evidence-Based Practice* (ss. 143-156). Routledge.
- Turgut Gültekin, N., & Uysal, M. (2018). Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(15), 2030-2065. <https://doi.org/10.26466/opus.446272>
- Walter, N. (2014). From values to narrative: A new foundation for the conservation of historic buildings. *International Journal of Heritage Studies*, 20(6), 634-650. <https://doi.org/10.1080/13527258.2013.828649>
- Wells, J. C., & Stiefel, B. L. (Ed.). (2019). *Human-Centered Built Environment Heritage Preservation: Theory and Evidence-Based Practice*. Routledge.
- Wijesuriya, G. (2005). The Past is in the Present: Perspectives in Caring for Buddhist Heritage Sites in Sri Lanka. H. Stovel, N. Stanley Price, & R. Killick (Ed.), *Conservation of Living Religious Heritage: Papers from the ICCROM 2003 Forum on Living Religious Heritage: Conserving the Sacred* (ss. 31-43). ICCROM.
- Yolcu, M. A., & Aça, M. (2019). Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Folklor. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 861-871. <https://doi.org/10.22559/folklor.1086>